

مهوادی موخه‌ددیر
(مادده بیهۆشکه‌ره‌کان)
و
بلاو بوونه‌وه‌ی له ئێران

به‌فرانباری 1380 (2002)

مه‌دی بدری

promoting kurdish language

© www.dengekurd.com, 2003

بەپپويىستى دەزانم:

رېزو سوپاسى خۆم، ئاراستەى ئەو كەسانە بىكەم، كە لە دەرکردنى ئەم
بەرھەمەدا، ھاوكارىيان كردم.
ھەرۋەھا سوپاسى كاك "تاھىر محمودى" دەكەم بۆ كارى پىت چىنىنى بە
كامپىوتەر

مەدى بدىرى

پیشکەشه:

به گیانی پاکی هاوریی به‌ریزو تیۆکۆشه‌ر
کاک سه‌ید سه‌لامی عه‌زیزی

promoting kurdish language

© www.dengekurd.com, 2003

پیرست :

- 5 پیشهکی
- 8 بهشی یهکه م: مهوادی موخهددیر
- 11 میژووی به رهه م هیئانی مهوادی موخهددیر
- 16 ئەو ناوچه و ولاتانهی که مهوادی موخهددیر به عه مهل دینن
- 18 مافیوا تافیگه شیمیایی یهکان
- 22 جوړهکانی مهوادی موخهددیر
- 26 شوینه وار دانانی مهوادی موخهددیر له سهر له ش
- 28 قوناههکانی به کار هیئان و تووشبوون به مهوادی موخهددیر
- 30 به کار هیئانی دهرمانه پزیشکی یهکان
- 33 بهشی دووهه م: بلاؤ بوونه وهی له ئیران
- 36 رادهی بلاؤ بونه وهی مهوادی موخهددیر له ئیران
- 40 هۆیهکانی ئالووده بوونی لاوان به مهوادی موخهددیر
- 42 نهخشی کووماری ئیسلامی له بلاؤ کردنه وهو په ره پیدانی
- مهوادی موخهددیر دا
- ئامانجهکانی ریژیم له بلاؤ کردنه وهی مهوادی موخهددیر
- دواین وته

پیشه‌کی!

مهوادی موخه‌ددیر ژه‌هریکی مالتویرانکه‌ره، که له ماوه‌ی 21 سالی حکومته‌تی کۆماری ئیسلامی‌دا، به‌شیوه‌یه‌کی پان و به‌رین له ته‌واوی ولاتی ئێران دا بلاؤ کراوه‌ته‌وه‌و شوینه‌واری له‌سه‌ر ژیان و پێوه‌ندی‌یه‌ کۆمه‌لایه‌تی‌یه‌کانی گهلانی ئێران داناوه. به‌داخه‌وه‌ ئه‌و به‌لایه‌ ته‌واوی سنوره‌کانی برپه‌وه‌ له‌ ولاتیکی به‌رینی وه‌کوو ئێران دا، به‌شیوه‌یه‌کی زۆر ئاسایی بلاؤ ده‌بیته‌وه‌و به‌شیککی به‌رچاو له‌ لاوانی ولاته‌که‌مان که‌وتوونه‌ته‌ داوی و به‌ تاییه‌تی له‌ کوردستان به‌ بی‌هیچ مه‌ترسی‌یه‌ک له‌ لایه‌ن قاچاغچی‌یه‌کان و عه‌وامیلی رێژیمه‌وه، بلاؤ ده‌بیته‌وه‌ و هیچ سنوریک بۆ به‌کار هێنانی له‌ نیۆ لاوان دا نی‌یه. به‌ داخه‌وه‌ ته‌نیا له‌ چوارچێوه‌ی دروشم له‌ گه‌ل ئه‌و به‌لایه‌ موباریزه‌ ده‌کری و رێژیم بۆ خۆی رینگا خۆشکه‌ری ئالوده‌ کردنی لاوان به‌و مه‌وادده‌یه.

له‌ میژه‌ له‌ هه‌ولتی ئه‌وه‌دا بووم که‌ لیکۆلینه‌وه‌یه‌ک له‌ سه‌ر مه‌وادی موخه‌ددیر بکه‌م و ئاکامی ئه‌و لیکۆلینه‌وه‌یه‌ هه‌رچه‌ند کورتیش بی، بجه‌مه‌ به‌ر ده‌ستی هاو‌نیشتمانانی خۆشه‌ویست تا به‌لکوو له‌و رینگایه‌وه‌ خزمه‌تی‌کم کردبی، هه‌ر بۆیه‌ قۆلم هه‌ل مالتی و به‌ موتالا کردن له‌ سه‌ر مه‌وادی موخه‌ددیر و لیکۆلینه‌وه‌ له‌ سه‌ر که‌سانی تووشبوو به‌ مه‌وادی موخه‌ددیر و ئه‌و که‌سانه‌ی که‌ سه‌رو کاریان له‌ گه‌ل مه‌وادی موخه‌ددیر دا بووه.

promoting kurdish language

© www.dengekurd.com, 2003

دوای چه‌ند مانگ ئەم به‌رهه‌مەم ئاماده کرد. که له دوو به‌ش دا پێشکەش ده‌کری، به‌شی یه‌که‌م له سه‌ر ناسینی مه‌وادی موخه‌ددیر و شوێنه‌واری ئەو مه‌واده له سه‌ر له‌ش و چه‌ند بابه‌تیکی دیکه له پێوه‌ندی له‌ گه‌ڵ مه‌وادی موخه‌ددیر دایه. به‌شی دووه‌م که پێوه‌ندی به ئیترانه‌وه هه‌یه، راده‌ی بلاؤ بوونه‌وه‌ی مه‌وادو هۆی تووش بوونی لاوان و هه‌روه‌ها نه‌خشی کۆماری ئیسلامی و ئامانجه‌کانی ئەو رێژیمه له بلاؤ کردنه‌وه‌ی مه‌وادی موخه‌ددیر له ئیتران دا، ده‌خه‌ینه به‌ر باس تا گه‌لانی ئیتران به تایبه‌تی خه‌لکی کوردستان زۆرتر ئاگاداری سیاسه‌تی چه‌په‌ل و دوور له هه‌موو ئینسانیه‌تی کۆماری ئیسلامی بن.

هیوادارم هاو‌نیشتمانی خۆشه‌ویست به‌ خۆیندنه‌وه‌ی ئەم به‌رهه‌مه له زیانه‌کانی تووشبووان به مه‌وادی موخه‌ددیر زۆرتر ئاگادار بن، و لاوان له‌و مه‌ترسی‌یه ئاگادار بکه‌نه‌وه. با هه‌موومان پیکه‌وه بۆ وریا کردنه‌وه‌ی لاوان و دژی ئەو سیاسه‌ته نائینسانی‌یه‌ی کۆماری ئیسلامی تی‌بکۆشین و عه‌وامیل و به‌رپێوه‌به‌رانی ئەو سیاسه‌ته ریسوا که‌ین.

مهدی بدری

به‌شی یه‌که‌م:

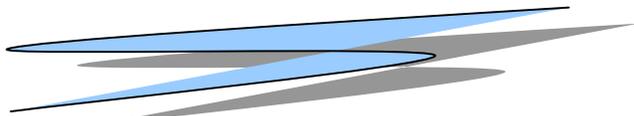
مهوادی موخه‌ددیر

promoting kurdish language

© www.dengekurd.com, 2003

میژووی به رههم هیئانی مهوادی موخه ددیر

مهوادی موخه ددیر (ماده بیهۆشکه رهکان) مهوادیکی شیمیایی، که به کار هیئانیان ده بیته هۆی وه نهوز هاتن و خه و لی که وتن و بی ئاگایی و ههروهها نه هیشتنی ئیش و ئازارو به ره یه ره، شوینه وار له سه ره ئه عساب داده نی و لاواز و بی ههستیان ده کا. به رههم هیئانی ئه و مهواده ده گه ریته وه بو هه زاران سال پیش ئیستا که مرۆف به مه بهستی جۆراوجۆر، که لکی لی وهرگرتوون. به و شیوه یه که له سه رچاوه میژوویه کان دا هاتووه، که ئه ویش سه رچاوه یه کی سومریه کانه، خه شخاش چوار ههزار سال پیش زایین به رووه کی به ختیاری ناسراوه، ههروهها له " ئه لیا سه و ئۆدیه سه " دا که ههشت سه د سال پیش زایین نووسراوه، هاتووه که تریاک به کۆنترین مادده ی موخه ددیر ده ژمیردری که ئینسان به کاری هیئاوه.

ئینسان له کۆنه وه تریاک، به ننگ و کۆکائینی ناسیوه و تریاکیان به مه ترسی ترین مادده ی موخه ددیر زانیوه. یونانی یه کان رووه کی خه شخاشیان به باشی ناسیوه و تا سه رده می ئیستاش له کاروباری پزیشکی دا بو چاره سه ری سک چون، که م کردنه وه ی ئیش و ئازارو ههروهها ده رمانی بی خه وی به کاریان هیئاوه. ئیستاش له رووه کی خه شخاش چه ند مادده یه کی گرینگی دیکه وه ک: مؤرفین و کۆدئین دروست ده کری که ئه وانیش له کاری پزیشکی دا، جینگای تابه ته تی خۆیان هه یه.

رووه‌کی خه‌شخاش له‌ ڕوسیه، یوگسلاوی، ئیتران، هیند، یونان، تورکیه، پاکستان، ئه‌فغانستان و چه‌ند ولاتیکی تر ده‌چینری و هه‌ر ولاتیکیش بۆی هه‌یه به‌ پێی پێداویستی‌یه‌کانی خۆی له‌ کاروباری پزیشکی دا ئه‌م گایه‌ بچینیت و به‌ره‌می بێنی. دیاره له‌ زۆریه‌ی ولاتانی دنیا چاندنی خه‌شخاش قه‌ده‌غه‌یه. به‌و حاله‌ش به‌ شیوه‌ی نه‌ینی و نا قانونی ده‌چینری.

رووه‌کیکی تر که له‌ سه‌رده‌می زۆر کۆنه‌وه ناسراوه ته‌نانه‌ت به‌کاریش هاتوه، هه‌شیش یا به‌نگه، میسریه‌کان وه‌ک گه‌راوه‌یه‌ک بۆ شته‌وه‌وه هه‌و کردن، به‌کاریان هه‌یناوه. چینی‌یه‌کانیش پێش زایین ئه‌وه‌ رووه‌که‌یان ناسیوه‌وه هه‌روه‌ها هه‌یندوورپاسه‌کانیش به‌کاریان هه‌یناوه. به‌ پێی سه‌رچاوه‌کان له‌ سه‌ده‌ی دوازه‌دی میلادی فیدایه‌کانی فیرقه‌ی ئیسماعیلی له‌ ئوروپا به‌ هه‌شاشین ناسرابوون. به‌و مانایه‌ که فیرقه‌ی ئیسماعیلی بۆ جی‌جی‌ کردنی ئه‌رکه مه‌زه‌به‌ی‌یه‌کانیان، هه‌شیشیان به‌کار هه‌یناوه‌وه دواتریش "مارکۆپۆلو" له‌ راپۆرتیک دا باسی کردوه. ئه‌م فیرقه‌یه به‌ رێبه‌ری هه‌سه‌ن سه‌باح له‌ ئیتران سه‌ری هه‌لداوه‌وه گۆیا بۆ ئه‌وه‌ی فیدایه‌کانی که‌متر به‌ر له‌ چاره‌نووسی کاره‌کانیان که‌نه‌وه هه‌شیشیان به‌کار هه‌یناوه.

وه‌ک ده‌رکه‌وتوه له‌ پێش دا ئه‌م رووه‌که له‌ ئاسیای نیوه‌راست به‌عه‌مه‌ل هاتوه‌وه پاشان زۆر له‌ ولاتانی جیهانی گرتۆته‌وه وه‌ک: هیند، لوبنان، مکزیک، تایله‌ند، مه‌راکیش، ئه‌فغانستان، پاکستان، نیپال و ئه‌مریکای باشوور.

promoting kurdish language

© www.dengekurd.com, 2003

دارى كوكا، كه كوكائينى لى دروست ده كرى، به شيويه كى زور بهر بلاؤ له
 ته مريكاي باشور به تايه تى پيرؤ و بوليوى و حوزهى زنجيره چيكانى نه نديز،
 ههيه و له بهر تاوو ههواى له بار بوؤ ته و داره خهلكى ته م ناوچهيه ههه له كوئنه وه،
 ته م دارهيان ناسيوه و گه لاي ته م درختهيان به كار هيناوه.

ههروهه پروه كى "قات" يش، له كوئنه وه ناسراوه، ته سكه ندهرى مهقدونى له
 ميسر بوؤ چاره سهه ر كرنى نه خووشى سهه ر بازه كانى وهك درمان به كارى هيناوه. له
 سهدهى شازده هم دا بهو شيويه كه ميژوو نوسه عهه به كان باسيان كردوه ته م
 پروه كه له عهدهن و يه مهن و حه به شه چينراوه و ههه له ويوه بوؤ ولاتانى ديكه دا بلاؤ
 بوؤته وه.

قات ئينرژى دهرى سيستمى عهه به ييه و تا ئيستا له لايهن هيج ولائيكه وه
 قهدهغه نه كراوه. ته م پروه كه جيا له قات چهن ناوى ديكه ي ههيه كه بريتين له:
 چاى نه فريقيبى، چاى عهه به ي، كفتا، كات، ميرا، مؤرا، ميونجى، تاست، وارين . . .
 هتد. ههروهه له يه مهن جعشنى، صبرى، صودى، صرامى پى ده لئين.

ئهو ناوچه وولاتانی که

مهوادی موخه ددیر به عمهل دینن

به پیی هیندیک به لگه و سه چاره ی باوه ریپیکراو، مهوادی موخه ددیر له ولاتانی جیهانی سیههه به رههه ده هیئیری و پاشانیش بۆ ولاتانی دیکه رهوانه ده کری. ئه و که سانه ی که له کاری چاندن و به عمهل هیئان و قاچاگی مهوادا دهستیان ههیه، پارهیه کی زۆریان وه دهس ده که وی ههه بۆیه نامادهن ته نانهت گیانی خۆشیان له و پیناوه دا له دهس بدهن.

مهوادی موخه ددیر مهترسییه کی گه وه ی سه رده می ئیمه یه و به شیوه یه کی زۆر ترسناک له نیو گه لانی دنیا دا پهره ی نه ستاندوه و هه ره شه له داها تووی مرۆف ده کا. ههه بۆیه ریپیکراوی نه ته وه یه کگرتوه کان بۆ پیش گرتن له به رهه مه یئانی مهوادی ههروه ها کرپن و فرۆشتنی ئه و مهواده هه یئه تیکی کۆنترۆلی پیک هیئاوه، تا به هاوکاری ولاتانی دنیا پیش به به رهه مه یئانی بی بهرنامه و به کار هیئانی له نیو خه لک بگری. به داخوه هیندیک له ولاتانی جیهانی سیههه و ههروه ها ئه و ولاتانه ی که له باری ئابووری یه وه، لاوازن بهرنامه یه کی نه وتۆیان بۆ به رهه ره کانی له گه ل به رهه مه یئان و قاچاخ و ته نانهت به کار هیئانی له نیو کۆمه ل دا نی یه و ریگایان بۆ مافیا و قاچاخچی یه کانی مهوادی موخه ددیر خۆش کردوه.

promoting kurdish language

© www.dengekurd.com, 2003

به پپی راپورتی کومیسسیونی کۆنترۆلی مه‌واددی موخه‌ددیر 170 ولات له گه‌ل دیارده‌ی مه‌واددی موخه‌ددیر به‌ره‌و روون و 180 میلیۆن که‌سیش مه‌واددی موخه‌ددیر به‌کار دینی. مافیا ته‌شکیلاتییکی ته‌واو نه‌ینی و قاچاخه که له ته‌واوی ولاتانی دنیادا ده‌ستی هه‌یه‌و ته‌نانه‌ت زۆر جار به‌رپرسانی ده‌وله‌تی به‌ تۆمه‌تی وه‌رگرتنی به‌رتیل له مافیا تاوانبار ده‌کرین. بۆ وینه‌ ده‌توانین ئیتالیا، کۆلۆمبیا و تورکیه ناو به‌رین، که مافیا له نیو ده‌زگا ده‌وله‌تی‌یه‌کانی ئه‌و ولاتانه‌دا، نفووزی کردوه‌و زۆر جار به‌ هه‌ره‌شه‌ کردن له به‌رپرسانی ده‌وله‌تی ریگیان بۆ به‌ره‌و پیش بردنی قاچاخ خۆش کردوه‌و زۆر جاریش ده‌ستی داوه‌ته‌ تیرۆر و پینک هینانی ترس و وه‌حشه‌ت له نیو هیژه‌ ده‌وله‌تی‌یه‌کان دا.

ته‌واوی ئه‌و ناوچه‌و مه‌له‌بنده‌نه‌ی که، مه‌واددی موخه‌ددیر به‌ره‌م دینن له ژیر کۆنترۆلی مافیا دان و بۆ پاراستن و به‌ربه‌ره‌کانی له گه‌ل هیژی ئه‌منییه‌تی ده‌وله‌ته‌کان، چه‌ک و ته‌قه‌مه‌نی و ته‌نانه‌ت مووشه‌ک و هیللی کۆپتری بۆ قاچاغچی‌یه‌کان ته‌رخان کردوه‌. هه‌ر بۆیه له زۆر له ولاتانی دنیادا، قاچاغچی‌یه‌کان له هیژه‌کانی ده‌وله‌تی به‌ تواناترن . مافیا ولاتی دواکه‌وتوو که ئه‌منییه‌تی‌یان که‌متره‌ یان شه‌ری نیو خۆیی تیدا‌یه‌، بۆ به‌ره‌م هینانی مه‌واددی موخه‌ددیر هه‌لده‌بژیری و که‌ره‌سته‌ی پبویست بۆ ئه‌و کاره له نیو خه‌لکی ناوچه‌که‌دا پینک دینی.

ئه‌فغانستان یه‌کیک له‌و ولاتانه‌یه‌ که، به‌ شیوه‌یه‌کی به‌رچاوه‌شخاشی لی ده‌چینری و له‌و پێوه‌ندیه‌دا، بیرنارد فراهی سه‌ر به‌ کۆمیسسیونی کۆنترۆلی مه‌واددی موخه‌ددیر، له‌ نه‌ته‌وه یه‌گگرتوو‌ه‌کان ده‌لی: یه‌ک له‌ سیی ئه‌فیوون و تریاکی دنیا له‌ ئه‌فغانستان و ناوچه‌کانی ژیر ده‌سه‌لاتی تالیبان به‌ره‌م دی. ته‌نانه‌ت له‌ کابولی پایته‌خت تا‌قیگه‌ی تاییه‌تی بۆ پوخته‌ کردنی هیرۆئین و ئه‌فیوون دامه‌زراوه‌ و سه‌رانی تالیبانیش با‌جی یه‌ک له‌ سه‌ر ده‌یان له‌ سه‌ر داناوه‌.

هه‌ر به‌م بۆنه‌یه‌وه، "روربستون" هه‌والنیری ته‌له‌فزیۆنی CNN روو له‌ وه‌کیل ئه‌حمه‌د متوه‌کیلی وه‌زیری ده‌روه‌ی تالیبان ده‌کاوه‌ویش له‌ وه‌لام دا ده‌لی: شه‌ری نیو خۆیی ولات ژیر

خان و سه‌رخانی ئابووری ولاته‌که‌مانی تیک و پیک داوه و , شه و سزایانه‌ش که کۆمه‌لگه‌ی نیو ده‌وله‌تی به‌ بۆنه‌ی " اوسامه بن لادن " هوه به سه‌رماندا سه‌پاندوو‌یه‌تی شه‌ونده‌ی تر باری ژیبانی دانیش‌تووانی ناوچه‌ی ژیر ده‌سه‌لائی حکومه‌تی خراپ کرده. هه‌ر بۆیه تا به‌دیلتیک بۆ جووتیاران نه‌دۆزینه‌وه ناتوانین رینگه‌ی به‌ره‌م هینانی شه‌و مه‌وادانه‌یان لی بگرین. □

رۆبرتسون له‌و گه‌شته‌ی دا, روو له‌ پینده‌شته‌کانی قه‌نده‌هار ده‌کاوه له‌ گه‌ل موحه‌مه‌د ره‌شوف که جووتیاریکی له‌میژینه‌ی شه‌و ولاته‌یه‌ قسه‌ ده‌کا. جووتیاره‌که, له‌ وه‌لامی پرسپاری تایبه‌ت به‌ خه‌شخاش دا ده‌لی: من له‌ گه‌نم و برینج مانگانه‌ ته‌نیا 30 دۆلارم ده‌ست ده‌که‌وت. به‌لام ئیستا له‌ سایه‌ی خواوه‌ سه‌ری ئیوه‌وه, له‌م سه‌نعه‌ته‌ نوویه‌دا مانگانه‌ به‌ 10 هه‌زار دۆلاریش نالیم پوون. سالی پیشوو پتر له‌ 30 هه‌زار دۆلارم به‌ ده‌ست هیناوه . . . جا برینجی چی و گه‌می چی!

به‌ پی سه‌رچاوه‌ی نه‌ته‌وه‌ یه‌ کگرتوه‌کان سالی 1996 شه‌فغانستان 4600 تۆن مه‌وادی موخه‌ددیری به‌ره‌م هیناوه و له‌ سالی 1998 یش دا تالیبان 3200 تۆنی به‌ره‌م هیناوه. هه‌روه‌ها به‌ پی سه‌رچاوه‌ باوه‌ر پیکراوه‌کان تالیبان سه‌ره‌رستی 64 هه‌زار هکتار زه‌وی ده‌کرد که خه‌شخاشی لی ده‌چینرا. هه‌رچه‌ند تالیبان رای گه‌یانده‌ که رینگای به‌ به‌ره‌م هینانی مه‌وادی موخه‌ددیری نه‌داوه. به‌لام به‌ کرده‌وه هه‌نگاوی بۆ هه‌ل نه‌گرتوه و

□ دياره ئیستا حکومه‌تی تالیبان له‌ سه‌ر کار نه‌ماوه, هیشتا روون نی‌یه‌ که حکومه‌تی نوی ده‌توانی پیشی به‌ره‌م هینانی مه‌وادی موخه‌ددیر بگری .

داواى له جووتياران نه‌كردوه له چاندنى ټو مه‌وادده خو پياريزن. به پيى ټاماريك كه هه‌يه نيزيكه‌ى 200 هه‌زار كهس له چاندنى خه‌شخاش دا كاريان ده‌كرد.

موحه‌مه‌د قاسم حيكايه‌تى هاتنى هيرؤټين بو ولاټه‌كه‌ى (ټه‌فغانستان) به‌و شيويه ده‌گيرټه‌وه: ټهم بازركانيه‌ له گه‌ل داگير كردنى ټهم ولاټه له لايهن سوټيه‌ته‌وه هاته ټه‌فغانستان و سيا (CIA) له‌چاندنى يه‌كه‌مجارى ټهم مادده‌يه به‌رپرسه. ټه‌گه‌رچى ټهم قسه‌يه به‌لگه‌يه‌كه‌ى ماددى له سه‌ر نيه، به‌لام واقعيه‌تى سياسى و ټاكامى شه‌رى نيوان دوو زه‌يټرى ټهو سه‌رده‌مه‌ بوو كه رېنگاى له به‌كار هينانى ټهم چه‌كه‌ى نه‌ده‌گرت.

ناوچه‌ى رپړه‌وى خه‌بهر كه ده‌كه‌ويته سه‌ر سنورى دوو ولاټى پاكستان و ټه‌فغانستان كه به‌ ناوبانگرتين شوټينى به‌ره‌م هينانى مه‌واددى موخه‌دديره كه 70% هيرؤټينى ټوروپا دابين ده‌كات. به پيى داوبين راپورټيش ټاستى داهاټى ټه‌فغانستان له مه‌واددى موخه‌ددير سالاټه ده‌گاته نيزيكه‌ى 35ميليارد ډولار (ده‌وله‌تى تاليبان) و هه‌ر كيلؤيه‌ك 40 تا 80 ډولارى ټه‌مريكاييه. ټه‌وه له حالټيكدايه كه يه‌ك كيلؤ گه‌م به چاره‌كه ډولاريكه (25 سنت).

يه‌كيكى ديكه له ناوچه به‌ ناوبانگه‌كانى به‌ره‌م هينانى مه‌واددى موخه‌ددير، ناوچه‌ى سى‌گوشه‌ى ټالتونيه. كه كوټوټه نيوان سنورى سى‌ ولاټى بيټرمه، لائوس و تايله‌ند كه يه‌كيك له به‌ناوبانگرتين ناوچه‌كانى به‌ره‌مه‌هينانى ټه‌فيون له ټاسيايه. هه‌ر له سه‌ر سنورى بيټرمه و تايله‌ند، ټه‌فيون ده‌كهن به مؤرفينى تفتى و دواتريش ره‌وانه‌ى بانكوك پايته‌ختى تايله‌ند ده‌كرى و پاشان ره‌وانه‌ى جيهانى ده‌روه.

حكومه‌تى تايله‌ند و ولاټانى ناوچه ناتوان سنورټك بو ټهم كاره دابنين. له به‌ر ټه‌وه‌ى كه مافيا له‌وى نفوزى زوره و خه‌لكى ناوچه‌كه‌ش له‌م رېنگايه‌وه پولټيكي زوربان دس ده‌كه‌وى. هه‌ر بزيه‌ ناچنه ژيټر بارى ده‌وله‌ت و دريژه به به‌ره‌مه‌هينانى ټهو مه‌وادده ده‌ده‌ن.

پیده‌شته‌کانی قه‌نده‌هارو چاندنی خه‌شخاش

له ولاتانی ئەمریکای باشوور به تایبه‌تی کۆلۆمبیا، پیرو و بۆلیوی، به شیوه‌یه‌کی به‌رچاو له داری کۆکا، کۆکائین به‌عه‌مه‌ل دی و به‌شیکێ زۆر له خه‌لکی ئەو ولاتانه، له ریڤگای به‌عه‌مه‌ل هی‌نانی کۆکائینه‌وه، به‌رپۆه ده‌چن. هه‌روه‌ها ماری جوانا که هه‌مان هه‌شیشه‌و به‌شیوه‌یه‌کی دیکه به‌عه‌مه‌لی دینن، له‌و ولاتانه‌دا به‌تایبه‌تی کۆلۆمبیا به‌ره‌م دی و بۆ ولاتانی ئەمریکای باکوور و ئوروپا ره‌وانه‌ ده‌کری. ولاتانی دیکه‌ی ئەمریکای باشوور و هک: بریزیل، جاوماتیکا، پاراگوئه و هه‌روه‌ها می‌کزیک له ئەمریکای باکوور، به‌مه‌به‌ستی کاری پزیشکی مه‌وادی موخه‌ددیر به‌ره‌م دینن. هی‌ندێ جاریش به‌شیوه‌ی نه‌ی‌نی ئەو کاره‌ ده‌کری و بۆ ولاتانی دیکه‌ ره‌وانه‌ ده‌کری. بۆ ویننه‌ له‌و ولاتانه‌دا له‌ ساڵی 1980دا

به شیوهی یاسایی 1750 تۆن مهوادی موخهددیر بهرههم هاتوه و له هه مان سال دا نیزیکهی 2200 تۆن مهوادی موخهددیر به شیوهی نهیینی و قاچاخ بهرههم هاتوه. ولاتانی دیکه که مهوادی موخهددیر بهرههم دینن بریتین له: هیند, پاکستان, تورکیه, لوبنان و ئییران. له لوبنان ههشیش به شیوهیهکی زۆر بهربلاو, به عه مهل دی و بو ولاتانی ئه مریکایی و ئوروپا رهوانه ده کری. له ئییرانیش دا له شارهکانی بۆناب, مهلیکان, مهراغه و بهشیکی سهقز, شادانه (ههشیش) دهچینن, که بهشیکی له ئییران مهسرهف ده کری و بهشیکی دیکه ی رهوانه ی ولاتانی دراوسی و ولاتانی عه رهبی ده کری. به گشتی دا هاتی مهوادی موخهددیر له 85 میلیارد دۆلاری سالی 1998, ئیستا گه یشتۆته 500 میلیارد دۆلار (2000) و پېشبینی ده کری تا سالی 2015 بگاته 7 تریلیۆن دۆلار!

_____ مافیاو

_____ تاقیگه

شیمیا یی بهکان

تائیستا، میژوویه‌کی کورتی مهوادی موخه‌ددیر و ئەو ولاتانە‌ی که روه‌کی سروشتی ئەم مهوادی، ده‌چینن به کورتی باس کراوه. ئەم به‌شەدا چۆنیه‌تی ئال و گۆری مهواد و کاری شیمیایی له سه‌ر روه‌که‌کان، به مه‌به‌ستی گۆرینیان به مهوادی به‌هێتر ده‌خه‌ینه به‌ر باس. به‌شیک له مادده سروشتیه‌کان پیوستییان به کاری شیمیایی هه‌یه تا به مادده‌ی جۆراوجۆر بگۆردرێن. بۆ ئەم مه‌به‌سته قاچاچی‌یه‌کان تاقیگه‌ی تایبه‌تی و که‌ره‌سته‌ی پیوستیان بۆ ئەو کاره‌ ته‌رخان کردوه. ئەو تاقیگه‌یانه له شوینه‌ دوور که‌وتوه‌کان داده‌مه‌زری له به‌ر ئەوه له چاوی ده‌وله‌ته‌کان دوور بیت. مافیا بۆ پیک هینانی ئەو تاقیگه‌یانه که‌ره‌سته‌ی زۆر باش ته‌رخان ده‌کاو بۆ پاراستنی ئەو شوینه‌ له چه‌ک و چۆلی پێشکه‌وتوو‌ی نیزامی که‌نگ وهرده‌گری. هه‌روه‌ها زۆربه‌ی تاقیگه‌کان بگۆره‌ (سیاره) له به‌ر ئەوه‌ی شوینه‌که‌یان نه‌دۆزیتوه‌ هه‌ر ماوه‌یه‌ک له شوینی‌ک ده‌بن.

بۆ گۆرینی ئەم مهوادی به مهوادی دیکه پیوستیان به چه‌ند مادده‌ی تایبه‌تی هه‌یه وه‌ک: "ئه‌سید ئەنه‌ایدريد" و "کلۆریدی ئەستیل" که بۆ گۆرینی ئەفیون به هێرۆئین که‌لکی لی وهرده‌گرن. هه‌روه‌ها "پرمنگنا‌ت پتاسیوم" که بۆ دروست کردنی کۆکائین به کاری دینن. ئەو مه‌وادانه‌ش به شیوه‌ی قاچاخ له ولاتی‌ک بۆ ولاتی‌کی دیکه ئالوگۆر ده‌کری. بۆ وینه‌ له 6 مانگی یه‌که‌می سالی 1999 سێزده‌ لۆری "پرمنگنا‌ت پتاسیوم" که نیزیکه‌ی 1000 تۆن ده‌بوو به هۆی پۆلیسی چینه‌وه‌ ده‌ستی به سه‌ر دا گه‌را. هه‌روه‌ها 80 تۆنی دیکه له‌و مه‌وادده که له چینه‌وه‌ بۆ ونزوئیلیا گواسترا‌بووه، له لایه‌ن پۆلیسی ئەو ولاته‌وه ده‌ستی به سه‌ردا ده‌گیری. هه‌ر له‌و پێوه‌ندی‌ه‌دا، بلژیک، ئەلمان، هۆلەند و ئینگلیس ده‌ستیان به سه‌ر ئەو جۆره مه‌وادانه‌دا، گرتوه که بۆ ولاتانی ئەمریکای باشوور ده‌چوو.

زۆربه‌ی تاقیگه نه‌یینی‌یه‌کانی ئۆروپا، که‌وتونه‌ته‌ سه‌ر لیواری ولاته‌کانی ئیتالیانو فرانسسه، له‌ ده‌ریای مه‌دیته‌رانه. هه‌ر وه‌ک پێشتر باس کرا له‌ کابولی پایته‌ختی ئه‌فغانستان تاقیگه‌ی ئاشکرا هه‌بوو که‌ باجیان به‌ تالیبان ده‌دا. له‌و تاقیگه‌یانه، له‌ تریاک، ئه‌فیون له‌ ئه‌فیون مۆرفین و له‌ مۆرفین، هێرۆئین دروست ده‌کرا. به‌ پێی به‌راوردنیک که‌ کراوه‌ له‌ 100 کیلو تریاک، 1 کیلو هێرۆئین ساز ده‌کریت.

به‌ دوا‌ی به‌ره‌هم هێنانی مادده‌ جو‌ربه‌جو‌ره‌کان له‌ تاقیگه‌کان، به‌ سه‌ره‌ستی مافیا له‌ رینگای زه‌وینی، ده‌ریایی و ئاسمانی‌یه‌وه‌ به‌ شی‌وه‌یه‌کی قاچاخ و نه‌یینی په‌وانه‌ی ولاتانی دیکه‌ ده‌کری. که‌ زۆر جار له‌ لایه‌ن حکومه‌ته‌کانه‌وه‌ ده‌ستی به‌ سه‌ر دا گیراوه. به‌و حاله‌ش به‌شیک‌ی به‌رچاو له‌و مه‌وادده، ده‌گاته‌ شوینی دیاری کراو و به‌ پاره‌یه‌کی زۆر ده‌فروشی پێویسته‌ بلین، هیندیک له‌و ولاتانه‌ ناراسته‌وخۆ یارمه‌تی مافیا ده‌کهن و له‌ به‌رامبه‌ریش دا، له‌ مافیا به‌رتیل وه‌رده‌گرن. بۆ وینه‌ زۆر جار به‌رپرسیانی ده‌وله‌تی ولاتانی ئیتالیان، تورکیه، کۆلمبیا و... هتد به‌ هاوکاری مافیا و هه‌رگرتنی به‌رتیل تاوانبار کراون.

مافیا بۆ گواستنه‌وه‌ی مه‌واددی موخه‌ددیر به‌ شی‌وه‌یه‌کی زیه‌رکانه‌ و حیره‌یی عه‌مه‌ل ده‌کاو به‌و حاله‌ش زۆر جار له‌ لایه‌ن ولاته‌کانه‌وه‌ ده‌ست به‌ سه‌ر مه‌وادده‌که‌ داده‌گرن. بۆ وینه‌ له‌ سالی 1999 له‌ ئیتران دا، 6 هه‌زار و 30 کیلو هێرۆئین، 22 هه‌زار و 764 کیلو مۆرفین، 204 هه‌زار و 485 کیلو تریاک، و 18 هه‌زار و 907 کیلو هه‌شیش ده‌ستی به‌ سه‌ردا گیراوه. که‌ سه‌ره‌جم ده‌کاته‌ 253 هه‌زار و 275 کیلو مه‌واددی موخه‌ددیر. ئه‌و ئاماره‌ په‌وتی به‌ری کردنی مه‌واددی موخه‌ددیر له‌ رینگای ئیترانه‌وه‌ بۆ ولاتانی دیکه‌ ده‌رده‌خا.

هیندیک له‌ ولاتانی جیهانی سیه‌هم، که‌ له‌ باری ئابوری‌یه‌وه‌، لاوازن بۆ قه‌ره‌بوو کردنه‌وه‌ی قه‌رزه‌کانیان، رینگا به‌ مه‌عامه‌له‌ی مه‌واددی موخه‌ددیر ده‌ده‌ن و له‌ به‌رامبه‌ریش دا، به‌رتیل و پاره‌یه‌کی زۆر له‌ مافیاو قاچاغچی‌یه‌کان وه‌رده‌گرن. ته‌نانه‌ت هیندیک حیزب و

سازمان بۆ مانه‌وه‌یان له دنیای سیاسه‌ت و به ده‌ست هینانی خه‌رجی به‌پۆه‌به‌ری حیزبه‌که‌یان له گه‌ل مافیا هاوکاری ده‌که‌ن.

مافیا له پیناو کاره‌کانی دا، ره‌حم به هیه‌چ که‌س نا‌کاو ته‌نانه‌ت ته‌گه‌ر که‌سیک له نه‌ندامانی خۆیان، خه‌یانه‌تیان پی‌بکا به توندترین شیوه له به‌ینی ده‌به‌ن، تا بیسته‌ه‌درسیک بۆ ته‌وانی دیکه‌ش و زۆر جاریش نه‌ندامانی خۆی ده‌کاته قوربانی قازانج و به‌رژه‌وه‌ندیه‌کانی خۆی. له‌و پپۆه‌ندیه‌دا مافیا زۆر جار به کوشتنی مندالان و دانانی مه‌وادی موخه‌ددیر له نیو له‌شیان دا ته‌و ماددانه‌ی گواسته‌وته‌وه‌.

جۆره‌کانی مه‌وادی موخه‌ددیر

مه‌وادی موخه‌ددیر به گشتی به دوو ده‌سته دابه‌ش ده‌کرین:

1- مه‌واده‌ موخه‌ددیره‌ سروشتیه‌کان که هیه‌چ چه‌شنه‌ کاریکی شیمیاییان له سه‌ر نه‌کراوه و راسته‌وخۆ رووه‌که‌که‌ی به‌کاری دینن که بریتین له:

ئه‌لف: خه‌شخاش

ب: شادانه

ج: قات

د: کۆکا

promoting kurdish language
© www.dengekurd.com, 2003

خه‌شخاش: گیایه‌کی لاسکه باریک و گه‌لاکانی دریژو درشتن. گولینکی سپی هه‌یه و به‌رزایه‌که‌ی ده‌گاته یه‌ک میتر و به‌ری ئه‌و گیایه وه‌ک تۆپینک وایه، که به‌ دوا‌ی وه‌رینی گه‌لاکانی دا، له‌ سه‌ر لاسکه‌ی ئه‌و گیایه ده‌رده‌که‌وی و چهند ناوی هه‌یه وه‌ک: گورزی خه‌شخاش، پۆشینه، که‌بسول غوزه‌ی خه‌شخاش و کۆکتار. له‌ نیو ئه‌و تۆپه‌دا، که‌ خانه‌خانه‌یه مه‌واددی‌کی وردی سپی ره‌نگی تێدایه، که‌ ده‌بخۆن و رۆنه‌که‌شی ده‌گرن. خه‌شخاش به‌ دوا‌ی کاری شیمیایی چه‌ندین مادده‌ی دیکه‌ی لی‌ دروست ده‌کن که‌ له‌ به‌شه‌کانی دیکه‌دا باسیان ده‌که‌ین.

شادانه: گیایه‌که، که‌ زۆرت‌ر له‌ گه‌زنه‌ ده‌چی و به‌رزایی‌یه‌که‌ی ده‌گاته دوو میتر و گه‌لاکانی دریژن. دانه‌یه‌کی هه‌یه به‌ ئه‌ندازه‌ی فەندق که‌ رۆنیک‌ی بۆن پیسی هه‌یه، رۆنه‌که‌ی ده‌گرن و بۆ کاری دروست کردنی سابوون که‌لکی لی‌ وه‌رده‌گرن. له‌ سه‌ر شاخه‌ گولداره‌کانی ئه‌م گیایه‌ به‌نگ و چه‌رس دروست ده‌که‌ن و ناوی هه‌شیش به‌ شاخه‌ گولداره‌کان و هه‌روه‌ها به‌و مه‌واده‌ ده‌گوتری که‌ له‌ شادانه دروست ده‌کری. له‌ ئه‌م‌ریکای باشوور ماری جوانای پی‌ ده‌لین.

قات: شوینی ر‌وانی داری قات ئه‌و ناوچه‌یه، که‌ وشکه‌لانی‌ن و به‌رزی ئه‌م داره‌ یه‌ک تا دوو میتره‌و له‌ ناوچه‌ نیوه ئیستوایی‌یه‌کاندا، ده‌گاته شه‌ش میتر، ته‌مه‌نی تا بیست سال‌ ده‌گات و گه‌لا‌سه‌وزه‌کانی دریژایی‌یان 3 تا 9 سم و پانایی‌یه‌کیان 1 تا 5 سانته‌. لی‌واری گه‌لاکانی ر‌یک و پینک نی‌یه‌و لووتکه‌که‌ی دریژه‌. دوا‌ی لی‌ کردنه‌وه‌ی گه‌لا‌و خونچه‌ ناسک و نه‌گه‌یه‌وه‌کانی، هه‌موو به‌یانی‌یه‌که‌ ده‌سته‌ ده‌کرین و بۆ پاریزگاری کردنیان ده‌خرینه‌ نیو تووره‌که‌یه‌کی تایبه‌تی و پاشان به‌ فرۆش ده‌گات. قات به‌ گه‌رماو ویشک بوون کارایی خۆی له‌ ده‌ست ده‌دا.

کۆکا: ئه‌م داره‌ که‌ پێشتر باس‌مان کرد، زۆرت‌ر له‌ ئه‌م‌ریکای باشوور و له‌ ئاوو هه‌وا‌ی تایبه‌تی ده‌رویت. یه‌ک میتره‌و نیو، به‌رزایه‌که‌یه‌تی و به‌شیک‌ی زۆر له‌ شاخه‌کانی پێرۆ و بۆلیوی پره‌ له‌ داری کۆکا. پێشتر خه‌لکی ئه‌و ناوچه‌یه‌ گه‌لانی کۆکایان به‌ شیوه‌ی جووین و

مژین به کار ده‌هینا. کۆکا گه‌لایه‌کی نهرم و لوسی هه‌یه و بیجمی وه‌ک هیلکه و هیشوو ناسایه.

2- مه‌واددی موخه‌ددیره شیمیایی‌یه‌کان (مه‌به‌ست ئه‌و مه‌واددانه‌یه که له پروه‌کی سروشتی‌یه‌کان دروست ده‌کرین).

ئەلف: ئه‌و مه‌واددانه‌ی که له خه‌شخاش دروست ده‌کرین:

1- تریاک: ئه‌و ناوه له یونانی‌یه‌وه وه‌رگیراوه. شیریه‌که، له پیستی خه‌شخاش ده‌یگرن. بۆ ئه‌و مه‌به‌سته پیستی خه‌شخاش به تیغی‌کی تیز چهند دانه‌و قه‌لشی لیّ ده‌دهن، پاشان له‌و قه‌لشانه‌دا شیریه‌کی سپی دیته‌ ده‌ر که له به‌رامبه‌ر هه‌وادا سفت و ره‌نگی قاوه‌یی ده‌بی، که پیی ده‌لین تریاک یا ئه‌فیون.

2- مؤرفین: جه‌وه‌ری تریاکه، به‌ کاری شیمیایی له تریاک جیا ده‌کریته‌وه له تریاک بیّ ره‌نگتزه، تامی تاله‌و به‌کاره‌ینانی عه‌سه‌به‌کانی بیّ حس و تووش بوو خه‌وی لیّ ده‌که‌وی. له گه‌رمای 230 ده‌ره‌جه‌دا ده‌تویته‌وه له تریاک موخه‌ددیرتزه و له کاری پزیشکی دا که‌لکی زۆری هه‌یه.

3- هیرۆئین: توژیکی سپی‌یه، که له مؤرفین دروست ده‌کری و له مؤرفین و کۆکائین به‌هیزتره و به‌کاره‌ینانی مه‌ترسی زۆری هه‌یه. تووشبووه‌کان به‌ شیوه‌ی بۆن کردن یا له ریڭگی لووتیانه‌وه به‌کاری دینن و به‌ دوا‌ی ماوه‌یه‌کی کورت شوینه‌وار، له سه‌ر تووشبووه‌کان داده‌نی. ناوی دیکه‌ی هیرۆئین له نیو تووشبووان گه‌ردو ده‌وايه.

4- هیروئینی گیراوه: تووشبووان به مهواد هیئندیک جار هیروئین و ئاو لیمۆ تیکه له دهکهن و گیراوه که به سورهننگ له دهمارهکانی خوین تهزریق دهکهن.

تهشك خودا, كۆرك, LSD و یاپا

ئهو چوار ماددهیه له مۆرفین و چهند تیکه لاویکی شیمیایی دیکه دروست دهکرین و ههر کامهیان شوینهواری تایبهتی له سههر مۆرۆف دادهنی و بهکارهینانیان له ماددهکانی دیکه مهترسیان زۆرتره.

ب: شادانه

ئهو ماددانهی که له شادانه دروست دهکرین:

1- بهنگ: تۆزیکه له تیکه لاوی گه لاو شاخهکانی تازه گولدار بووی شادانه دهیگرن, که به هۆی مهواددیککی سهمی که ههیهتی وهك توتن له سههر قلیان و دهمنه دهیپژن و بهکاری دینن. دیاره گیراوه که بهنگای پی دهلین که وهك ئاو دهیخۆن و مهواددیککی لی دروست دهکهن که له کاری پزیشکی دا که لکی لی وهردهگرن.

2- چهرس: ماددهیه که, وهك بنیشت, موخه ددیر و سهمییه له رووهکی شادانه دروست دهکری. بۆ ئهو کاره شادانه له نیو پارچهیهکی زیر دهگوشن تا ئهو ماددهیه له نیو پارچه که دیتهدهر. چهرس له گهلا توتن و تهماکو له سههر قلیان و دهمنه (پیپ) دای دهین و دهیکیشن.

3- ههشیش: گیای شادانهیه, که به دوا و وشک کردن و ناماده کردنی به شیوهی جۆراوجۆر دهیکیشن.

4- گراس: له بهرهمهکانی گیای شادانهیه که بهکارهینانی ههر وهك ههشیش و بهنگ و چهرس له گهلا سیگار دهیکیشن.

5- ماری جوانا: گه لای گیایه که به ناوی "کانابیس ساتیوا" که ههمان شادانهیه و له ئەمریکای باشوور ههیه و به شیوهی سیگار کیشن به کاری دینن.

ج: قات بهو شیوهیه کاری شیمیایی له سه‌ر ناکری. هه‌ر بۆیه جیا له به‌کار هیئانی گه‌لاکهی به شیوهی جووین و جاروبار خواردنی په‌راداخیک ئاو به شوینی دا، شیوهی به‌کارهیئانی دیکهی نییه. قات ده‌بیته هۆی وریایی و به‌توانا بوون، هه‌ر بۆیه بۆ به‌خیرهاتنی میوان و ریز لیّ نانیان به‌کاری دینن. زۆرتسر له نیۆ ولاته ئەفریقایو عه‌ره‌بی‌یه‌کاندا به‌کاری دینن.

د: کۆکا: داری کۆکا، به‌که‌لک وه‌رگرتن له "پرمنگنات پتاسیوم"، کۆکائینی لیّ دروست ده‌که‌ن که‌ ته‌نیا به‌ره‌مه‌ی ئه‌و داره‌یه. کۆکائین په‌نگی زه‌رده‌و له نیۆ ئاوی گه‌رم و ئەلکول و ئیتر هه‌ل ده‌بیته. تووشبووه‌کان به شیوهی ته‌زریق یان بۆن کردن له رپڤگای لوتیانه‌وه به‌کاری دینن.

شوپنه‌وار دانانی مه‌وادی موخه‌ددیر له سه‌ر له‌ش

تووشبووان به مه‌وادی موخه‌ددیر ئه‌و مه‌وادده به دوو ده‌سته دابه‌ش ده‌که‌ن و هه‌ر کامه‌یان شوینه‌واری تایبه‌تی له سه‌ر له‌ش و په‌وانی مپۆڤ داده‌نی.

1- مه‌وادی موخه‌ددیری مۆرفین دار.

2- مه‌وادی موخه‌ددیری بیّ مۆرفین.

ئەو مه‌واددەي كه له خەشخاش و كۆكا دروست دەكرين مۆرفين دارو ئەو مه‌واددەش كه له شادانه و قات دروست دەكرين بى مۆرفينن.

1- شوينه‌واری مادده مۆرفين داره‌كان:

ئەو كەسانەي تریاك بەكار دینن:

ئەلف: چاویان جوان و خومار دەبیت و دائیم پرە له ئاوو سوور هەلده‌گه‌رێ .

ب: کاتی نەشئە بوون پێیان خۆشه‌خۆیان بخورینن, بە تاییه‌تی لووتیان و گوێچکەیان.

ج: له لووتیان‌وه قسه‌ ده‌کەن. رەنگی دەم و چاویان رەش هەلده‌گه‌رێ و لێوه‌کانیان بە رەنگی قاوه‌یی هەلده‌گه‌رێ.

د: حەزیان له چایی رەش و سیگارە, چونکه راده‌ی نەشئە بوون دەباته‌ سه‌ری.

ه: هیژی له‌ش کهم ده‌کات‌وه, شوينه‌وار له سه‌ر فام و ده‌رکی ئینسان داده‌نی, مرۆف

ترسنۆک بار دینێ و هه‌موو کاتی گێژو به‌ بچووکتین شتیك تیک ده‌چی. هه‌روه‌ها مه‌عیده‌, مه‌سانه‌, دل, گورچيله‌و . . . هتد تووشی لاوازی ده‌بن.

ئەو كەسانەي مادده مۆرفين داره‌كانی دیکه بەكار دینن:

ئەلف - له لووتیان‌وه قسه‌ ده‌کەن, چاویان بۆ هەل نایه‌و هه‌ست به‌ قورس بوونی سه‌ر ده‌کەن.

ب - پشتی ده‌چه‌میته‌وه و لاقی ده‌نووشتیته‌وه, کاتیك به‌ رینگادا ده‌روا له‌وانه‌یه‌ بکه‌وی.

ت - عاتیفه‌و موحیبه‌ت له‌ وجودی دا ده‌مری و هه‌ستی نامینێ.

ج - زۆرتر هه‌ز ده‌کا به‌ شیوه‌یه‌ك دانیشی, که لاقی له سه‌ر سینگی کۆ بکات‌وه و سه‌ری به سه‌ردا بگرێ.

ر- هه‌موو کاتیك له ژیان بیزاره‌و ترسنۆکه‌, رەنگی دەم و چاوی زه‌ردو لاواز ده‌بی و

له‌شی به‌ تاییه‌تی ده‌ستی ده‌له‌رزێ.

س - ئەعسابی تووشی نه‌خۆشی ده‌بی و رەوانیان تیک ده‌چی, له قسه‌کردن بیزارن و

قه‌لاقه‌تیان دائیم ئالۆزه‌و له‌شیان تووشی ئیش و ئازار ده‌بیت.

ه - کاتیڤک مه‌وادیان ده‌س ناکه‌وی له‌وانه‌یه شیته‌ بن و پر به ده‌م هاوار ده‌که‌ن و ته‌واوی له‌شیان ده‌له‌رزوی و ئیسه‌که‌کانیان ئیش ده‌کا.

تی‌ئینی 1: به‌کار هی‌نانی ته‌و مه‌واده‌ له‌ تاقتی کردنی میز، پیسایی و خوینی له‌ تاقتیگه‌کاندا له‌ تووشبووان ده‌رده‌که‌وی.

تی‌ئینی 2: تووشبووان بز ته‌وه‌ی له‌ تاقتیگه‌کاندا ده‌رنه‌که‌وی مه‌وادیان به‌کار هی‌ناوه‌، له‌ سه‌بی دژی مندال بوونی نافرته‌تان که‌لک وه‌رده‌گرن. به‌و شیوه‌یه به‌ر له‌ تاقتی کاری ده‌یخۆن و پاشان روو له‌ تاقتیگه‌کان ده‌که‌ن.

شوینه‌واری LSD :

حه‌بیکی بچوکه‌، که‌ ده‌بیته‌ چوار به‌ش+ ته‌م مادده‌یه هی‌زی چاو زۆر ده‌کا، به‌ چه‌شنیک که‌ تووشبوو به‌ ئاسانی ده‌توانی له‌ خۆر پروانی، به‌لام کاتی خوماری و لی برانی مادده‌، له‌شی وه‌خور بکه‌وی هی‌نده‌ خۆی ده‌خورینی تا پیستی له‌شی بریندار ده‌کاو خوینی لی دی. به‌ هاتنی خوین هه‌ست به‌ خۆشی ده‌کا. ته‌گه‌ر ته‌م خومارییه‌ درێژه‌ی هه‌بی له‌شی هی‌نده‌ ده‌خورینی تاکوو ده‌گاته‌ ئیسه‌کی، به‌لام هه‌ست به‌ ئیش و تازار نا‌کا و له‌ دوایی دا خۆی ده‌کوژی.

شوینه‌واری یاپا:

یایا دوایین و تازه‌ترین مادده‌ی موخه‌ددیره‌ که‌ له‌م دوایانه‌دا دروست کراوه‌. ته‌و مادده‌یه‌، هه‌بیکی سووره‌ که‌ له‌ ولاتی برمه‌ دروست ده‌کری و به‌ شیوه‌یه‌کی به‌ربلاو له‌ برمه‌ و تایله‌ند بلاو بووه‌ته‌وه‌ و هه‌ر که‌س ته‌م مادده‌یه‌ به‌کار بی‌نی شیته‌یه‌که‌ ده‌یگری و به‌ خه‌یالی خۆی

promoting kurdish language

© www.dengekurd.com, 2003

ده‌بیته پالەوان و پاشاو ده‌توانی به ئاسماندا بفری. هەر بۆیه زۆر جار روو له شوینه به‌رزه‌کان ده‌که‌ن و خۆیان به‌ر ده‌ده‌نه‌وه، جاری واش هه‌یه بۆ راگرتنی سه‌یاره‌ خۆیان وه‌به‌ر ده‌ده‌ن، تا سه‌یاره‌که‌ راگرن. له‌ تایله‌ند چه‌ند مندالێک به‌ هۆی باوکه‌کانیا‌نه‌وه که‌ ئه‌و مه‌واده‌یان به‌کار هێناوه‌ سه‌ر براون. شاره‌زایان ده‌لێن ئه‌م مادده‌یه له‌ هێرۆئین و کۆکائین ترسناک‌تره‌.

2- شوینه‌واری مه‌واددی بی‌ مۆرفین:

ئه‌لف: به‌ دوا‌ی به‌کار هێنان چاویان جوان ده‌بیته و پشته‌ی چاویان داده‌که‌وی و خوما‌ر ده‌بن و کاتی نه‌شه‌ بوون چاویان سوور ده‌بی.

ب: له‌ ژێر ره‌شکینه‌ی چاو، هاله‌یه‌کی زه‌رد پێک دی.

ت: هه‌ست به‌ برسیه‌تی و تینوویه‌تی ده‌کاو زاری ویشک ده‌بی.

ج: پێی خۆشه‌ کاتی نه‌شه‌ بوون به‌ ته‌نیا بمینیته‌وه.

س: خۆشی له‌ ره‌نگی ره‌ش و شاهه‌نگی غه‌مگین دیت و دلێ زۆر ناسک ده‌بی.

د: له‌ بریار دان عاجزه‌و له‌ کار کردن و جم و جۆل بی‌زاره‌.

ر: کاتی پرسیا‌ری لی‌ ده‌که‌ن به‌ دره‌نگه‌وه وه‌لام ده‌داته‌وه چونکه‌ سلووله‌ کانی به‌شی بیر‌کردنه‌وه (حافظه) که‌ کاریان به‌ری‌ کردن و وه‌رگرتنی په‌یام یان فه‌رمانه‌. دوا‌ی به‌کاره‌ینانی ئه‌م مه‌واده‌ لاواز ده‌بی و دوا‌ی ماوه‌یه‌ک تووشی له‌بیر چوونه‌وه، ناراحه‌تی ئه‌عساب، توندو تیژی بی‌ ئیراده‌یی و خۆف ده‌بی. به‌لام له‌ کاتی به‌کاره‌ینانی نه‌شه‌ ده‌بیته و می‌شکی زۆر به‌ باشی ئیش ده‌کاو له‌ ئینسانێکی ئاسایی زیاتر و زووتر وه‌لامی پرسیا‌ره‌کان ده‌داته‌وه چونکه‌ له‌م کاته‌دا سلووله‌ کانی می‌شکی له‌ حاله‌تی نۆرمال دیته‌ ده‌رو، به‌ شیوه‌ی " اکتیو " کار ده‌که‌ن.

ه: له‌ کاتی به‌کاره‌ینان و نه‌شه‌ بوون دا، زۆر جار به‌ بچووک‌ترین ئیماو ئیشاره‌ پێ‌ده‌که‌ن، که‌ ئه‌م پێ‌که‌نینه‌ ئاسایی نی‌یه‌.

و: له‌ کاتی نه‌شه‌ بوون دا، تووشی خه‌یالانی زۆر گه‌وره‌ ده‌بن و بی‌ری زۆر قوول ده‌که‌نه‌وه.

ی: به‌کار هیئانی ئەم مه‌وادده, ریگا خۆشکهری چوونه نیۆ قۆناغه‌کانی دیکه‌ی نیعتیاده‌و می‌شک به‌ره‌و له به‌ین چوون ده‌بات. ئیسی له‌ش پوک و شیرهی قولابه‌کانی ده‌ست و لاق به‌ گشتی ئیسیکه‌کان ویشک ده‌کا, به‌لام ئەم شوینه‌واره زۆرتتر له ده‌م و چاودا ده‌رده‌که‌وی .

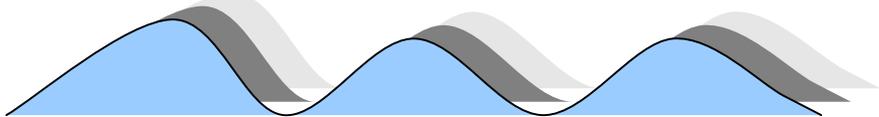
تی‌بینی: ئەو که‌سانه‌ی که ئەم مه‌واددانه به‌کار دینی, له کاتی تاقی کاری می‌زدا, هیچ شتی‌ک نیشان نادا, چونکه ته‌نیا له باری ره‌وانی‌یه‌وه شوینه‌وار دادنه‌ی و تی‌که‌ل به‌ جسمی مرۆف نابێ. تووشبووان هه‌ر کات پی‌یان خۆش بی نه‌شه‌ بوونه‌که‌یان نه‌می‌نی رۆنه‌که‌ره ده‌خۆن و دینه‌وه سه‌ر حاله‌تی ئاسایی.

خۆدزینه‌وه‌ی تووشبووان له کۆمه‌ل

قۇناغەكانى بەكار ھېنان و تووشبوون بە مەواددى موخەددىر

بە پىيى لېكۆلېنە ۋە يەكە كە لە تووشبووان كراۋە بەكار ھېنان و راھاتن بە مەواددى موخەددىر، چوار قۇناغى ھەيە كە ھەر كامەيان رېنگا خۇشكەرى قۇناغەكانى دىكەيەو زياتر لە 80% تووشبووان ئەو قۇناغانە تىپەپ دەكەن و كەمتر كەسېك ھەيە بۆ يەكەم جار ھېرۆتېن يا كۆكائېن بكار بېنى.

قۇناغى يەكەم:

لەم قۇناغەدا، مەۋقۇ لە رۋوى ناناگاھى يەۋە و بە ھۆى پەفېق و دۆستى خراپەۋە، رۋو لە ماددە بى مۆرفىنەكان ۋەك: ھەشېش و گراس دەكا. بۆ يەكەم جار حالە تېكى زۆر خۇش نەشئەبوونى ھەيە. بە دواى ماۋەيەك كە ئەم مەواددە بەكار بران، ھەست پى دەكەن ۋەكوو پېشوو نەشئە نابن. ھەر بۆيە رۋو دەكەنە مەواددى بەھېزتر تا نەشئەيان كات لېرەدايە دەچنە نېو قۇناغى دوۋھەم لە ئىعتىياد.

قۇناغى دوۋھەم:

لەم قۇناغەدا بە كارھېنانى تريك دەست پى دەكا، لە قۇناغى يەكەم ۋاز ھېنان لە مەواد ئاسانە بەلام لەم قۇناغەدا ھەست دەكەن تووش بوۋە ناتوانى ۋازى لى بېنى. لېرەدايە كە، رېنگا بۆ چوونە نېو قۇناغى سېھەم خۇش دەبى، چونكە تووشبوو بە دواى ماۋەيەك ھەست دەكا كە تريك ۋەكوو جاران نەشئە ناكات. ھەر بۆيە رۋو لە ماددە بەھېزتر دەكەن.

قۇناغى سېھەم:

له‌م قۆناغه‌دا تووشبوو ده‌ست ده‌کا به‌کاره‌یتانی هه‌یروۆین و مادده‌ مۆرفین داره‌کانی دیکه‌و به‌ره‌به‌ره‌ ئاساری به‌کاره‌یتانی مه‌واد له‌ سه‌ر له‌شیان ده‌رده‌که‌وی و له‌ کارو ژیانیان ده‌خا و ئینسانیکه‌ی بی‌هه‌ست، بی‌عاتیفه‌ و ته‌نانه‌ت ترسنۆک بار دیت. هه‌یندیک له‌ تووشبووان به‌و شیوه‌یه‌ نه‌شه‌ نابن هه‌ر بۆیه‌ ده‌چنه‌ نیو قۆناغی چواره‌م.

قۆناغی چواره‌م:

ئه‌م قۆناغه‌ مه‌ترسی‌ترین قۆناغی ئیعتیاده‌. تووشبووان هه‌یروۆین و کۆکائینی گه‌راوه‌، له‌ ده‌ماره‌کانی خوین ته‌زریق ده‌که‌ن. به‌شیکه‌ی زۆر له‌ تووشبووان له‌م قۆناغه‌دا، گیانی خۆیان له‌ ده‌ست ده‌ده‌ن.

promoting kurdish language

© www.dengekurd.com, 2003

ناکامی ئیعتیاد

به کارهینانی دهرمانه پزیشکی یه کان

ههروهك پيشتر باس كرا، مورفين له كارى پزىشكى دا كهلكى زورى ههيه و بۆ دهرمانى هيندىك نهخوشى كهلكى لى وهرده گرن. تووشبووان كاتىك مهوادىان دهست ناكهوى، روو

ده‌که‌نه نه‌خۆش‌خانه‌گان و به بیانووی جۆراوجۆر وه‌ک : پشت ئییشه , لاق ئییشه و خه‌و لیّ نه‌که‌وتن و . . . هتد . ئه‌و مه‌وادده وه‌رده‌گرن و به‌کاری دینن .

لییه‌دایه , که دوکتۆره‌گان ده‌بیّ به‌نسبه‌ت ئه‌و ده‌رمانانه‌و نه‌خۆشه‌گان وریا بن و به نه‌ندازه‌ی پیویست ئه‌و ده‌رمانانه‌ بده‌ن . ئه‌گه‌ر بۆیان ده‌رکه‌وت نه‌خۆش موعتاده , ئه‌و ده‌رمانه‌ی پیّ نه‌ده‌ن .

والیۆم , دیازپام , کۆدئین و . . . هتد له‌و جۆره‌ ده‌رمانانه‌ن که مۆرفین یان هه‌یه .

promoting kurdish language

© www.dengekurd.com, 2003

به شی دووهه م :
بلاؤبوونه وهی له ئیران

پاده‌ی بلاو بوونه‌وه‌ی مه‌واددی موخه‌ددی

له‌ ئی‌یران دا

چه‌ندین ساله‌ که مه‌واددی موخه‌ددیر به‌ شی‌وه‌یه‌کی به‌ر بلاو له‌ ئی‌یراندا، بلاو بۆته‌وه‌و رۆژ به‌ رۆژیش په‌ره‌ ده‌ستییی. دياره‌ میژووی به‌کاره‌ینانی مه‌واددی موخه‌ددیر له‌ ئی‌یراندا، ده‌گه‌ر پسته‌وه‌ بۆ ده‌یان سال پيش ئیستا، به‌لام وه‌ک ئەم سه‌رده‌مه‌ به‌کار نه‌هاتووه‌ و ته‌نانه‌ت تووشبووان به‌ مه‌واددی موخه‌ددیر زۆر که‌متر له‌ ئیستا بوون.

هه‌لکه‌وتوویی جوغرافیايي ئی‌یران به‌ شی‌وه‌یه‌که‌، که‌ ئی‌یران که‌وتۆته‌ سه‌ر ریگی‌ای به‌ری کردنی مه‌واددی موخه‌ددیر بۆ ولاتانی دیکه‌ به‌ تایبه‌تی ئوروپا. له‌و پیه‌وه‌ندی‌یه‌دا لاوان و خه‌لکی ئی‌یران تیکه‌لاوی موعامیله‌ی مه‌وادو بلا‌بوونه‌وه‌ی له‌ ئی‌یران دا بوون و به‌شیکي زۆر له‌ مه‌واددی موخه‌ددیر له‌و ریگی‌یه‌وه‌ له‌ ئی‌یران دا بلاو ده‌بیته‌وه‌. هه‌ر وه‌ک پيشتر باس کرا 70% مه‌واددی موخه‌ددیری ئوروپا و له‌ سه‌ر یه‌کیش یه‌ک له‌ سیی مه‌واددی موخه‌ددیری دنیا له‌ ئه‌فغانستان دا‌بین ده‌کری. ئی‌یران ولاتیکی هاوسنوری ئه‌فغانستانه‌ که‌ 945 کیلۆمتر پیکه‌وه‌ سنووریان هه‌یه‌. مافیاو قاچاغچی‌یه‌کانی مه‌واددی موخه‌ددیر به‌ که‌لک وه‌رگرتن له‌و سنووره‌ دورو دریشه‌، له‌ ریگی‌ای ئی‌یرانه‌وه‌ به‌شیکي زۆری ئه‌و مه‌وادده‌ بۆ ولاتانی دیکه‌ به‌ری ده‌کن. ئه‌و مه‌وادده‌ی که‌ سالانه‌ له‌ ئی‌یراندا ده‌ستی به‌ سه‌ردا ده‌گرن، په‌وتی به‌ری کردنی مه‌واددی

promoting kurdish language

© www.dengekurd.com, 2003

موخه‌ددیر له رینگای ئیرانه‌وه بۆ ولاتانی دیکه نیشان ده‌دا. ته‌گهر بمانه‌وه‌ی به‌راوردیك له به‌رپۆ کردنی مه‌واددی موخه‌ددیر له ساڵه‌کانی 1998 و 1999 ی زاتینی بکه‌ین، ده‌بینین که سالی 99 به‌ نیه‌سبه‌ت سالی 98, 30% زۆری کردوه، که ته‌و به‌راورده له هیه‌رۆتین 100% بووه.

بلا‌وبوونه‌وه‌ی مه‌واددی موخه‌ددیر له ئیراندا به‌ راده‌یه‌که، ته‌نانه‌ت پڕییمیش ناتوانی کۆنترۆلی بکات و هیندی جار بۆخۆی عامیلی بلا‌وکردنه‌وه‌ی ته‌و به‌لایه له ئیران دایه. "محمد فلاح" (دبیری ستاد مبارزه با مواد مخدر) له کۆبوونه‌وه‌یه‌که‌ دا وتی: له سالی 1377 له ئیران 194 تۆن مه‌واددی موخه‌ددیر ده‌ستی به‌ سه‌ردا گیراوه، که ته‌نیا 40%ی ته‌و مه‌وادده بۆ ولاتانی دیکه به‌رپۆ ده‌کرا. هه‌روه‌ها، ناوبرا له درێژه‌ی قسه‌کانی دا وتی: تا ئیستا سی هه‌زار که‌س له هیه‌زه ئینتزامی‌یه‌کانی ئیران به‌ ده‌س قاچاغچی‌یه‌کانی مه‌وادده‌وه کوزراون. ته‌و ئاماره راده‌ی بلا‌و بوونه‌وه‌ی مه‌واددی موخه‌ددیر له ئیران دا نیشان ده‌دا و ته‌نانه‌ت بی ده‌سه‌لائی هیه‌زه ئینتزامی‌یه‌کانی پڕییم له به‌رامبه‌ر قاچاغچی‌یه‌کان ده‌رده‌خا. به‌و حاله‌ش که ساڵانه سه‌دان تۆن مه‌واد له ئیران ده‌ستی به‌ سه‌ردا ده‌گرن، به‌ شیوه‌یه‌کی به‌ربلا‌و ته‌و مه‌وادده له رینگای ئیرانه‌وه، بۆ ولاتانی دیکه به‌رپۆ ده‌کری و ته‌نانه‌ت له ئیرانیش دا، رینگای مه‌واددی موخه‌ددیر بۆ نیو شاره‌کان، دیهاته‌کان، شه‌قام، کۆلان، پارکه‌کان و هه‌روه‌ها شوینه ناموزشی‌یه‌کان وه‌ک: قوتابخانه و زانسته‌گه‌کان دا کراوه‌ته‌وه و هیه‌چ ده‌سه‌لاتیکیش ناتوانی پێش‌ب‌ی بگری.

به‌ پێی ئاماریکی ره‌سمی که رپۆیم بلا‌وی کردۆته‌وه، له‌ هه‌شیمه‌تی 60 میلیونی ئیران دا 2% مه‌واددی موخه‌ددیر به‌کار دینن. هه‌روه‌ها به‌ پێی سه‌رچاوه‌کانی دیکه، که به‌رپۆبه‌رانی رپۆیم بلا‌ویان کردۆته‌وه 10% له‌ هه‌شیمه‌تی ئیران، مه‌واددی موخه‌ددیر به‌کار دینن. له‌ لایه‌کی دیکه‌وه "د. انصاری راد" سه‌رۆکی ریکه‌راوی "به‌زستی" راپه‌گه‌یاند، که چوونه سه‌ری ژماره‌ی تووشبووان به‌ مه‌واددی موخه‌ددیر له ئیران دا پینچ به‌رابه‌ری چوونه سه‌ری هه‌شیمه‌تی ئیرانه. ته‌مه‌نی تووشبووان له نیوان 18 تا 45 ساڵه. سه‌دی 80ی تووشبووان له

لاوان و کهسانی که متر له 30 سال پیک هاتون. دیارده‌یه‌ک که زۆرت ده‌بیته جیگای نیگه‌رانی شه‌ویه، جگه له‌وه‌ی ژماره‌ی تووشبووان تا دی زیاتر ده‌بی. ته‌مه‌نی گیرۆده بوون به مه‌وادی موخه‌ددیر هاتۆته خوارو ته‌نانه‌ت له به‌کاره‌ییانی تریاک و شه‌شیش روویان کردوته هیروئین و ته‌مه‌نی تووشبووان به مه‌وادی موخه‌ددیر له ئیژاندا گه‌یشته‌ته 27 سال. زۆربه‌ی شه‌وانه‌ی تووشی ئەم به‌لایه‌ ده‌بن له ته‌مه‌نی 18 تا 22 سالی فیژ ده‌بن. راستی‌یه‌کی دیکه‌ش که له پیوه‌ندی له گه‌ل پهره‌ گرتنی تووشبووان به مه‌واد له ئیژان دا، پیوسته ئیشاره‌ی پی بکری نیگه‌رانی له پهره‌ گرتنی نه‌خۆشی ئەیدز له ریگای تووشبووانی ته‌زریق‌یه‌وه‌یه. (شه‌و که‌سانه‌ی که مه‌وادی گیراوه له ده‌ماره‌کانی خۆیان ته‌زریق ده‌کن) دوو له سی تووشبووان به مه‌وادی موخه‌ددیر له ئیژان، له ریگای ته‌زریق‌یه‌وه‌ مه‌واده‌وه تووشی نه‌خۆشی Hiv زاند (مئلبت) بوون. به پی ئاماریکی دیکه، له دوو سالی رابردوو (77 و 78) شه‌و که‌سانه‌ی که به هۆی خواردنی مه‌وادی سه‌می له نه‌خۆشخانه‌ی "لقمان حکیم" گیانیان له ده‌س داوه 47% یان تریاک و مورفینیان به‌کار هیناوه. که 71% یان بیاو و 29% یان ئافره‌ت بوون. هه‌روه‌ها به پی قسه‌کانی "بختیاری" به‌پرسی "سازمان زندانهای کشور" له 156 هه‌زار به‌ندی یه‌ک که پیوستیان به چاوه‌دیری دوکتور هه‌یه، 67% یان تووشبووان به مه‌وادی موخه‌ددیرن.

هه‌موو هاو‌لاتیه‌کی ئیژانی ده‌زانی که زیاتر 2% ی لاوان و خه‌لکی ئیژان، مه‌وادی موخه‌ددیر به‌کار دینن. شه‌و مه‌واده‌ له هه‌موو جوړه‌کانی، به شیوه‌یه‌کی زۆر ئاسایی له هه‌موو شوینیکی ئیژان ده‌س ده‌که‌وی و شه‌و که‌سانه‌ی بلاویشی ده‌که‌نه‌وه، هه‌موویان له نیو خه‌لک دا ناسراون و به بی هیچ مه‌ترسی‌یه‌ک درێژه به کاری خۆیان ده‌دن. تووشبووان به

مه‌وادی موخه‌ددیریش به بیّ هیچ کۆسپینک (له سه‌ر ریگیان دا) مه‌وادی موخه‌ددیر به‌کار دینن. به داخه‌وه به‌کارهینانی مه‌وادی موخه‌ددیر ته‌نیا له نیۆ کورپان و پیاوان دا خولاسه نه‌کراوه‌ته‌وه, به‌لکوو چه‌ند سالیکیکه شه‌و دیارده مالۆییرانکه‌ره, له نیۆ کچان و ئافره‌تانیش دا په‌ره‌ی ته‌ستاندوه به‌شیکێ زۆر له کچان به‌کاری دینن و بووه‌ته به‌کینک له گه‌وره‌ترین گرفته‌کانی رۆژی ولاته‌که‌مان.

بلا‌وبونه‌وه‌ی مه‌وادی موخه‌ددیر له ئییراندا به‌چه‌شنیکه, که ته‌نانه‌ت شه‌و شوینانه‌ی که له گه‌ل دنیا‌ی ده‌ره‌وه‌ی خۆیان دا بیوه‌ندی‌یان نی‌یه, وه‌ک به‌ندیخانه و سه‌ربازگه‌کان به‌کاری دینن که جیگای سه‌ر سو‌رمانه! به‌گشتی له ئییران دا له هه‌موو شوینیک مه‌وادی موخه‌ددیر ده‌ست ده‌که‌وی و به‌کار هینانی زۆر ئاسایی‌یه و هه‌روه‌ها له رووی روخسارو قه‌لافه‌تی خه‌لکی ده‌توانین تووشبووان له خه‌لکی ئاسایی جیا بکه‌ینه‌وه.

هۆیه‌کانی ئالووده بوون به مهوادی موخه‌ددیر

به پیی لیکۆلینه‌وه له تووشبووان به مهوادی موخه‌ددیر و هه‌روه‌ها خه‌لکی دیکه‌ی ئی‌یران، هۆیه‌کانی ئالووده بوون به مهواد، ده‌گه‌رپه‌ته‌وه سه‌ر چه‌ند شت، که له ئەسل دا ئەو شتانه پیکه‌وه گری‌ دراون. نه‌بوونی ئاسۆیه‌کی روون بۆ لاوان، بیکاری و گرانی که کۆمه‌ل به‌ره‌و فساد و لاری‌ دا ده‌بات.

به پیی به‌رنامه‌ی ئاموزشی له ئی‌یران زۆربه‌ی لاوان به‌ دوای ته‌واو کردنی، قۆناعی ده‌بیرستان ناتوانن درێژه به‌ خویندن بدن و واز له‌ خویندن دینن، به‌ بی‌ ئەوه‌ی داهاتویه‌کی روونیان هه‌بی. ته‌نانه‌ت ئەو لاوانه‌ش که ده‌سه‌کانیان له‌ ناستی زانستگه‌کان کۆتایی پی‌ دینن، به‌شیکێ زۆریان به‌ بی‌ ئیش و کار ده‌میننه‌وه. له‌و پیوه‌ندیه‌دا "قلی شیخی" (قائم مقام وزیر کارو امور اجتماعی) وتی: سالانه 200 هه‌زار که‌س له‌و قوتابیان به‌ خویندن دینن، به‌ هه‌شیمه‌تی بیکاری ئی‌یران زیاد ده‌بن، که 100 هه‌زار که‌سیان ئەو که‌سانه‌ن له "دانشگاه آزاد اسلامی" کۆتایی به‌ خویندن دینن.

به‌وه‌زعه، ئەو لاوانه به‌ هه‌زار ئاوات و ئاره‌زوو به‌ نسه‌ت داهاتووی خۆیان دینه‌ نیو کۆمه‌لیکی ئالووده به‌ ئابووری‌یه‌کی لاواز و پێژمییکی دواکه‌وتوو، که له‌ سه‌ره‌وه‌ی هه‌مووی گرانی، بیکاری و فساد خۆی ده‌نوینی. ئەو لاوانه چۆن داهاتووی خۆیان دروست بکه‌ن؟

promoting kurdish language

© www.dengekurd.com, 2003

هیژی کار زۆره له به‌رامبه‌ردا، کار بۆ هیژی کار زۆر که‌مه، ته‌نانه‌ت داها‌تی ئه‌و که‌سانه‌ی که‌ کار ده‌که‌ن زۆر که‌مه‌و پێدا‌ویسته‌ی‌یه‌کانی ژیا‌نیان بۆ دا‌یبن نا‌کو به‌ نیه‌سه‌ت داها‌تو‌یوان هی‌ویان که‌مه. به‌ پێی ئا‌ماری " سا‌زما‌ن به‌دا‌شت جه‌انی " 5 میلی‌یۆن که‌س له ئی‌ران تو‌وشی غه‌م و په‌ژاره‌ی رو‌وحی بو‌ون، هه‌روه‌ها 10% له قوتا‌بیان نا‌لۆزی فی‌کری و ره‌وانه‌یان هه‌یه. ته‌وا‌وی ئه‌و شتا‌نه‌ی که‌ با‌س کران پێکه‌وه ده‌بنه هۆی به‌ره‌و لا‌رێ دا بردنی لا‌وان و به‌شێکی زۆریان له به‌ر نه‌بوونی ئی‌ش و کار، رو‌و ده‌که‌نه کاری نا‌زاد و قا‌چاخ وه‌ک: مه‌عامیله‌ی مه‌واددی موخه‌ددیر و کرپین و فرۆشتنی شت و مه‌کی قا‌چاخ. ژیا‌ن له ئی‌ران دا، زۆر سه‌خت و دژواره و پێدا‌ویسته‌ی‌یه‌کانی ژیا‌ن، زۆر گران و به‌شێکی زۆر له‌و خه‌لکه به‌و داها‌ته که‌مه‌ی نا‌توانن ژیا‌نی خۆیان به‌رپۆه به‌رن. هه‌ر بۆیه زۆربه‌یان چه‌ند ئی‌ش و کاریا‌ن (شغل) هه‌یه. با‌وک له به‌ر گرفته‌کانی ژیا‌ن نا‌توانی له سه‌ر ته‌ریبه‌ت و باره‌ی‌تانی مندا‌له‌کانی نه‌قشی هه‌به‌ی. زۆربه‌ی ژنه‌کانی‌ش، شان به‌ شانی پیا‌وه‌کان کار ده‌که‌ن تا که‌لینێک له که‌م و کو‌ری‌یه‌کانی ژیا‌ن پر بکه‌نه‌وه. زۆر که‌سی دیکه له پێگای نا‌دروسته‌وه وه‌ک: دزی، فه‌ساد (خۆفرۆشی)، وه‌رگرته‌نی به‌رتیل (به‌ تابه‌تی له ئی‌داره‌کان)، ژیا‌نی خۆیا‌ن به‌رپۆه ده‌بن، پێژمیش له‌و پێوه‌ندییه‌دا، پێگا چاره‌یه‌کی بۆ چاره‌سه‌ر کردنی ئه‌و گه‌رو‌گرفته‌نه‌ی کۆمه‌لگای ئی‌رانی نی‌یه‌و زۆرتر له نی‌و دروشمه سیاسی‌یه‌کانی‌دا، ما‌وه‌ته‌وه و له به‌ر ئیختلا‌فا‌تی نی‌وخۆیی خۆیا‌ن نا‌گایان له ژیا‌نی خه‌لکی نی‌یه.

ئه‌و گه‌رو‌گرفته‌نه‌ی، که‌ با‌س کران، هه‌مو‌ی‌ان پێکه‌وه ده‌بنه هۆی پێک ها‌تنی نا‌ره‌حه‌تی فی‌کری و ره‌وانه‌ی له نی‌و خه‌لکی ئی‌ران، به‌ تابه‌تی لا‌وان و شو‌ینه‌وار له سه‌ر هیژی کاری ولاته‌که‌مان دا‌هه‌نی، که‌ ته‌مه‌نیا‌ن له نی‌وان 18 تا 45 سا‌له‌و به‌ره به‌ره تو‌وشی فه‌ساد و به‌ره‌و لا‌رێ‌یا‌ن ده‌بات. له گه‌ل هه‌مو‌ی ئه‌و شتا‌نه‌ی که‌ با‌س کران، را‌ده‌ی بلا‌بو‌ونه‌وه‌ی مه‌واددی موخه‌ددیر له ئی‌ران‌دا، شو‌ینه‌وارێکی زۆری له نی‌و کۆمه‌ل دا‌نا‌وه خه‌لکی‌ش بۆ نه‌وه‌ی له‌و گه‌رو‌گرفته‌نه‌ی ته‌گه‌ر بۆ ما‌وه‌یه‌کی کو‌رتیش بی‌ بیه‌ته ده‌ر رو‌و ده‌کاته مه‌واددی موخه‌ددیر. سه‌یر ته‌وه‌یه‌یه له سه‌ر شو‌ینه‌وار دا‌نانی مه‌واد له سه‌ر له‌ش و ره‌وانه‌ی ئنسا‌ن به

باشی ئاگادارن، به‌و حاله‌ش به‌کاری دینن. ئه‌وه له‌ حاله‌یکدایه، که به‌کاره‌ینانی مه‌واددی موخه‌ددیری زه‌عیف و لاوازی وه‌ک: حشیش و گراس رینگا خۆش که‌ری ئیعتیاده‌و دواتر ناتوانی وازی لی یینی.

به‌شیکه‌ی دیکه‌ له‌و که‌سانه‌ی مه‌واددی موخه‌ددیر به‌کار دینن، پوولی زۆر و ژیانی خۆش بووه‌ته‌ هۆی تیکه‌لاو بوونیان. ئه‌ویش هۆی تابه‌تی خۆی هه‌یه‌ وه‌کوو: نه‌بوونی مودیرییه‌تی دروستی بنه‌ماله‌یی و وه‌ده‌ست هه‌ینانی ئه‌و سه‌روه‌ت و پووله‌ له‌ رینگای نادروسته‌وه، که‌ شوینه‌واری خراب له‌سه‌ر بنه‌ماله‌کانیش داده‌نی. سه‌رپه‌رستی بنه‌ماله‌کانیش زۆر جار ده‌بنه‌ هۆی تیکه‌لاو بوونی که‌س و کاریان (وه‌ک : ژن و مندال). هه‌روه‌ک تووشبووان و خه‌لکی دیکه‌ ده‌گه‌یرنه‌وه، زۆربه‌ی ئه‌و که‌سانه‌ی که‌، مه‌واددی موخه‌ددیر به‌کار دینن، بۆ ئه‌وه‌ی له‌ نیۆ بنه‌ماله‌کانیان زه‌ختیان له‌ سه‌ر نه‌بی و بتوانن درێژه به‌، به‌کاره‌ینانی مه‌واد بدن، ژن و منداله‌کانیشیان ئالووده به‌ مه‌واددی موخه‌ددیر ده‌که‌ن، تا کۆسپه‌کانی سه‌ر رینگای به‌کار هه‌ینانی مه‌واد له‌ نیۆ بنه‌ماله‌دا لابه‌رن. به‌ داخه‌وه له‌ ئییران دا به‌ هه‌زاران بنه‌ماله‌ی گه‌ڕۆده به‌ مه‌واددی موخه‌ددیر به‌رچاو ده‌که‌وی.

له‌ نیۆ کچانیش دا، وا بلاو بووه‌ته‌وه که‌، به‌کاره‌ینانی گراس و حشیش گۆیا چاویان جوان و بادامی ده‌کا. هه‌ر بۆیه هه‌یندیک له‌ کچانیش تووشی هه‌له‌ ده‌بن و ته‌نیا له‌ به‌ر جوانی کورت خایه‌نی چاویان، خۆیان ئالووده به‌ مه‌واددی موخه‌ددیر ده‌که‌ن. به‌شیکه‌ی دیکه‌ له‌ کچان له‌ رینگای تیکه‌لاو بوون، له‌ گه‌ل کورانی ئالووده به‌ مه‌واد تووشی ئیعتیاد ده‌بن. به‌ داخه‌وه مه‌واددی موخه‌ددیر له‌ نیۆ کچانیش دا، هه‌روه‌ک کوران بلاو ده‌بیتته‌وه و به‌شیکه‌ی زۆر له‌ ئافه‌رتان له‌ رینگای مه‌عامیله‌ی مه‌واد، خه‌رجی بژیه‌ی بنه‌ماله‌کانیان وه‌ ده‌ست دینن. له‌

promoting kurdish language

© www.dengekurd.com, 2003

قوتابخانه و شوینه ناموزشی یه کانی کچانیش دا مهوادی موخه ددیر زۆر بهربلاؤ دهس ده که وی و تووشبووان به ناسایی به کاری دیتن. یه کینک له هۆیه سه ره کی یه کانی ئالووده بوونی لاوان به مهوادی موخه ددیر له ئییران دا، ته رخان نه کردنی ئیمکانات و سه رمایه گوزاری بو لاوانه. ئیمکاناتی وه رزشی و ته فریحی له قوتابخانه کان و شوینه ناموزشی یه کانی دیکه زۆر که مهو لاوان به حالی خۆیان به ره لا کراون. لهو پیوهندی یه دا لاوان پینویینی ناکرین. ته نانهت هیندیک له تۆرگانه کانی ریژییم ئه رکی به ره و لاری بردنی لاوانیان ههیه که له جیی خوی دا باسی ده که بین.

نه خشی کوّمارى ئیسلامی , له بلاو کردنه‌وه‌و پهره پیدانی مه‌واددی موخه‌ددیر

... کوچه‌و کوّلتیکی زۆرمان به جی هیشت و له تاکام دا, له شه‌قامی "عباس آباد" بو لای شه‌قامی "بی‌سیم" بامان داوه‌و له‌ویدا "قباد" له ته‌نیشت بینایه‌کی رازوه ماشینه‌که‌ی راگرت. به‌ دوای دابه‌زینی من و قباد, به‌ره‌و بیناکه‌ وهری که‌وتین. قباد... له ده‌رگای داو, له‌وبه‌ری ده‌رگاوه‌ که‌سیک له‌ ناو و نیشانی ئیمه‌ی پرسى. قباد, گوته‌ی: "کریم" لێزه‌دا بوو که‌ زانیم, ناوی نه‌یینی بو ده‌عه‌وتیه‌کان, "کریم".

رۆیشتینه‌ ژوره‌وه‌. ده‌رگای سالۆنیکی گه‌وره‌, به‌ روومان دا کرایه‌وه‌. جه‌ماعه‌تیکی زۆر له‌وی دانیشتبوون. زۆربه‌یان میزه‌ر به‌سه‌ر بوون (مه‌لا) و ئاخه‌ره‌که‌ی به‌ "یا الله, یاالله" رۆیشتینه‌ ژوره‌وه‌. هیشتا نه‌مه‌دزانی میوانیه‌که‌ چ رواله‌تیکی هه‌یه‌, زۆرت‌ر سه‌یری قه‌لاقه‌ته‌کاتم ده‌کرد. ئاخووندیك له‌ به‌رامبه‌ر من دا, دانیشتبوو که‌ زۆر جیگای سه‌رنج بوو, چونکه‌ زۆر رووخۆش بوو, قباد به‌ منی ناساند و گوته‌ی: ئاغای "محمدی گیلازی" یه‌. دواتر هه‌ر به‌و شیوه‌یه‌ زۆر که‌سم به‌رچاو که‌وت, که‌ نه‌مه‌دناسین به‌لام "خامنه‌ایم" ناسیه‌وه‌, چونکه‌ زۆرم له‌ "روضه‌خوانی" دا بیینی بوو. "غفاری" شم بیینی بوو. "لاجوردی" یان

پیّم ناساند. پاش ئەم ناساندنە بوو، که لاجوردی وتی: ئاغا! سفره‌که برازیننەوه. شیّعیریکی خایامی خویندەوه و وتی: ئەبێ ساتیك به دستکەوت بزانی.

هەر لەم کاتەدا بوو، که میژمندالیکی لەش باریک هاته ژورەوه، که پێیان ناساند، زانیم "حسین" کورەزای "خینیی" یه. هیشتا چەند ساتیک تیّ نەپەریبوو، که دەنگی چیرە چیری تریاک لە سەر وافوردا دەستی پێ کرد. هەر لەو کاتەدا، بێتڵەکانی ویسکی ئیسکاج، جین و کورو وودکای ئیسمیرۆنۆفی روسی لە سەر میژ دانرا. من که سەرم سوورما بوو، سەیری میژەری پیاوه‌کاتم دەکرد. لە "غفاری" م بیست که وتی: عەجەب تریاکێکی چاکه و محمد گیلانی‌ش درێژە پێداو وتی: پەسند کراوی سەید علی ئاغا، قەسە تیّدا ناگری. حسین به بیّ هیچ پێشەکی‌یه‌ک، لیوانیکی لە وودکای پر کردو هەندێ ئاو لیمۆی تیّ کردو وه‌ک شەربەت نای به سەریه‌وه... شەو، کاری بەشداران لە تریاکه‌وه، کیشرایه‌ هیژۆئین و ئەم بەزەمش تا سەعاتی 2ی نیوه‌شەو هیشتا هەر بەرده‌وام بوو. ئەم ڕووداوه که لە بیرە‌وه‌ریه‌کانی ئەو ئەفسەرە داها‌تووه، دەگەرێتە‌وه بۆ سالی 1358 و جەماعەتی بەشدار لەو میوانی‌یه‌ش، دامەزێنەرانی ڕێژی کۆماری ئیسلامی و بە‌ریۆه‌رانی ئەم ڕێژیە لە سالی‌کانی دواتر بوون. بناغە‌ی ڕێژی‌یک که به تریاک و هیژۆئین و... دانرابی، دەبیّ داها‌تووی چۆن بیّ. تە‌واوی خە‌لکی ئێران شاهیدی زۆلم و زۆر، کوشتن و ئێعدام، گرتن و تە‌بعید و... بوون، که لە لایەن ئەو میژەر به سەرانه‌وه به سەر و لاتە‌که‌مان دا سە‌پاوه. ڕێژی‌یک که گرانی، فەساد و بێ‌کاری به دیاری بۆ گە‌لانی ئێران هی‌ناوه.

ڕێژی کۆماری ئیسلامی و نیشان دەدا که دژ به مه‌واددی موخه‌ددیرو بلاو بوونه‌وه‌ی له ئێران دایه، هەر بۆیه به پروپاگە‌ندە‌ی زۆر له رادیۆ و تە‌له‌فزیۆن، چاپە‌منی‌یه‌کان و کۆرۆ کۆبوونه‌وه‌کانی نیۆ دە‌ولە‌تی، هە‌روه‌ها سوتاندنی مه‌واد له به‌ر چاوی خە‌لک و جاروبار ئێعدامی خە‌لکی به‌ تاوانی قاچاگی مه‌واد، ویستوو‌یه‌تی خۆی دژ به‌ کارهێنان و قاچاخی

ئهو به‌لایه نیشان بدا. به‌لام راستی‌یه‌کان شتیکی دیکه نیشان ده‌دهن و پژییم به که‌مته‌رخه‌می و بی‌به‌نامه‌یی له کاروباری نابووری، خه‌رج کردنی داها‌تی نه‌وت له ریگی " صدور انقلاب" (یارمه‌تی کردنی ئە‌حزابی ئیسلامی له سه‌رتاسه‌ری جیهان و . . .) که تاکامی بووه‌ته بیکاری و فه‌ساد. وه‌زعیکی وای پیک هی‌ناوه تا مه‌واددی موخه‌ددیر به ئاسانی بیته نیو ئیران و به شیوه‌یه‌کی زۆر ئاسایی بلاو بیته‌وه و لاوان به‌کاری بی‌ن. به پیی بریاریک که به‌شی قه‌زایی پژییم له پیوه‌ندی به مه‌واددی موخه‌ددیر ده‌ری کردوه، هه‌ر کس زیاتر له 5 کیلو تریاک و 30 گرم هی‌رۆئینی پی بی‌ت، حوکمی ئیعدامی هه‌یه و له‌وه که‌متریش زیندانی درێ‌خایه‌ن و جه‌رمیه‌ی قورسی هه‌یه. هه‌روه‌ها چاندنی شادانه و خه‌شخاش له ئیران دا حوکمی ئیعدامی هه‌یه. ئه‌وه‌ی راستی بی، ئه‌و بریارانه ته‌نیا له چوارچیوه‌ی دروشم و نوسراوه‌دا ماوه‌ته‌وه و به‌و شیوه‌یه به‌ری‌وه نه‌چووه. زۆربه‌ی ئه‌و که‌سانه‌ی مه‌واددی موخه‌ددیر بلاو ده‌که‌نه‌وه ئه‌فرا‌دو به‌کریگی‌راوی پژییم و له لایه‌ن خه‌لکه‌وه به تابه‌تی له کوردستان دا ناسراون. زۆر جاریش له لایه‌ن هی‌زه‌کانی پژییم کاتیک ده‌سگیر ده‌کرین به دوا‌ی ماوه‌یه‌کی کورت ئازاد ده‌کرین. به پیی ناماری پژییم، سالانه سه‌دان تۆن مه‌واددی موخه‌ددیر له ئیران ده‌ستی به سه‌ردا ده‌گرن، که‌وابوو ده‌بوایا سالانه هه‌زاران کس به تاوانی قاچاخی مه‌واددی موخه‌ددیر ئیعدام بکری‌ن و یا زیندانی درێ‌خایه‌نیان پی بدری. به‌لام ئه‌و بریاره ته‌نیا ئه‌و که‌سانه ده‌گرێ‌ته‌وه، که له نیو ده‌زگا حوکمه‌تی‌یه‌کانی پژییم کس و کاریان نی‌یه، یا به‌رپرسیکی پژییم پشتیوانی‌یان لی ناکا.

به‌شیک له به‌رپرسیانی پژییم، به که‌لک وه‌رگرتن له‌و به‌رپرسیایه‌تی‌یه‌ی که هه‌یانه، له ریگی قاچاخی مه‌واددی موخه‌ددیره‌وه، پوولیکی زۆریان دس ده‌که‌وی و زۆربه‌شیان تریاک و

promoting kurdish language

© www.dengekurd.com, 2003

... به‌کار دینن و تهنانهت هیئدیك له ئاخونده‌کان زاهیرو رواله‌تیان به‌کار هیئانی تریاک نیشان ده‌دا. به‌پرسانی ریژییم به‌مه‌به‌ستی وه‌ ده‌ست هیئانی پولی زۆتر بۆ بلاؤ کردنه‌وه‌ی مه‌واددی موخه‌ددیر هیچ سنووریک نانس و له‌ هه‌موو ده‌سه‌لات و به‌پرسانیه‌تی خۆیان, که‌لک وه‌رده‌گرن. به‌ پیتی ئه‌و لی‌کۆلینه‌وانه‌ی که‌ کراوه, له‌ پادگانه‌ ئاموزشی‌یه‌کان مه‌واددی موخه‌ددیر له‌ لایه‌ن به‌ریۆه‌به‌ران و پرسنلی پادگان له‌ نیۆ سه‌ربازه‌کان به‌ شیۆه‌یه‌کی ئاشکرا ده‌فرۆشری و سه‌ربازه‌کانیش به‌ شیۆه‌یه‌کی ئاسایی به‌کاری دینن. هه‌روه‌ها له‌ به‌ندیخانه‌کانیش دا که‌ یه‌کیک له‌و شوینانه‌یه‌ که‌ مه‌واددی موخه‌ددیر به‌ هۆی پرسنلی به‌ندیخانه‌ بلاؤ ده‌بیته‌وه‌ و به‌ندیه‌کانیش به‌ کاری دینن تهنانهت زۆریه‌ی به‌ندیه‌کان له‌ نیۆ به‌ندیخانه‌دا تووشی ئیعتیاد ده‌بن. ئه‌وه‌ له‌ حالیکه‌دا یه‌ که‌ به‌ندیخانه‌ له‌ گه‌ل دنیای ده‌ره‌ی خۆیان هیچ چه‌شنه‌ پیۆه‌ندی‌یه‌کی نی‌یه‌. له‌ ولاتانی دیکه‌ به‌ندیخانه‌ بووه‌ته‌ شوینیکی ئاموزشی و به‌ندی‌یه‌کان له‌و ماوه‌یه‌دا په‌روه‌رده‌ ده‌کهن و فی‌ری کار یا پسپۆری‌یه‌کیان ده‌کهن, بۆ ئه‌وه‌ی له‌ به‌ندیخانه‌ هاتنه‌ ده‌ر که‌سیکی به‌ که‌لک بن بۆ کۆمه‌ل. به‌لام له‌ کۆماری ئیسلامی ئینسانی سالم به‌ هۆی جۆراوجۆر (سیاسی, کۆمه‌لایه‌تی و ...) ده‌چیته‌ به‌ندیخانه‌و به‌ موعتادی ته‌حویلی کۆمه‌لی ده‌ده‌نه‌وه‌!

ئه‌و مه‌واددی موخه‌ددیره‌ی که‌ به‌ هۆی هیژه‌کانی ریژییمه‌وه‌ ده‌ستی به‌ سه‌ردا ده‌گرن, به‌شیکی زۆری له‌ لایه‌ن عه‌وامیلی ریژییمه‌وه‌ له‌ نیۆ کۆمه‌ل دا بلاؤ ده‌کریتته‌وه‌. بۆ وینه‌ له‌ 194 تۆن مه‌واددی موخه‌ددیر که‌ سالی 1377 له‌ ئی‌ران ده‌ستی به‌سه‌ردا گیراوه, ته‌نیا 50 تۆنی له‌ لایه‌ن ریژییمه‌وه‌ له‌ به‌ین چووه‌و چاره‌نووسی 144 تۆنه‌که‌ی دیکه‌ روون نی‌یه‌. ته‌واوی تووشبووان به‌ مه‌واددی موخه‌ددیرو خه‌لکی دیکه‌ی ئی‌ران, کۆماری ئیسلامی به‌ تاوانباری سه‌ره‌کی داده‌نن و ریژییم به‌ ریگا خۆشکه‌ری ئیعتیاد ده‌زانن و به‌ سه‌دان که‌س له‌ عه‌وامیل و کار به‌ده‌ستانی ریژییم که‌ مه‌واددی موخه‌ددیر له‌ نیۆ کۆمه‌ل دا بلاؤ ده‌که‌نه‌وه‌ له‌ نیۆ خه‌لکی دا ناسراون.

به‌ گشتی مه‌واددی موخه‌ددیر له‌ سی‌ ریگاوه‌ له‌ ئی‌ران دا بلاؤ ده‌کریتته‌وه‌:

- 1- له ریڠای قاچاخچی‌یانی مه‌واددی موخه‌ددیر.
- 2- له ریڠای کاربه‌دهستان و به‌پررسینی ده‌وله‌ته‌وه بو قازانجی شه‌خسی خۆیان.
- 3- له ریڠای عه‌وامیلی تایبه‌تی ریژییم , که ده‌یه‌ه‌وی به بلاّو کردنه‌وه‌ی مه‌واددی موخه‌ددیر به ته‌هدافی خۆی له نیو گه‌لانی ئیران بگات.

promoting kurdish language

© www.dengekurd.com, 2003

ئاما نجه‌کانی ریژیم

له‌ بلاو کردنه‌وه‌ی مقوادی موخه‌ددیر

هه‌روه‌ک باس‌مان کرد، ریژیم به‌ پێی سیاسه‌ته‌ چه‌په‌له‌کانی خۆی له‌ ریڤگای عه‌وامیلی خۆی‌یه‌وه‌ مه‌وادی موخه‌ددیر بلاو ده‌کاته‌وه‌. له‌ لایه‌کی دیکه‌شه‌وه‌، ریڤگای به‌ بلاو‌یونه‌وه‌ی مه‌واد له‌ ریڤگاکانی دیکه‌ داوه‌ هیچ‌ چه‌شنه‌ کۆسپ‌پێکیان بۆ دروست ناکا. لی‌ره‌دایه‌ که‌ پرسپاری‌یکمان بۆ دیته‌ پێش، کۆماری ئیسلامی له‌ بلاو کردن و په‌ره‌ پیدانی مه‌وادی موخه‌ددیر به‌ تایبه‌تی له‌ کوردستان چ‌ قازانج‌پێکی ده‌ست ده‌که‌وی؟

به‌ نسه‌به‌ت چاره‌نووسی تووشبووان به‌ مه‌وادی موخه‌ددیرو شوینه‌وار دانانی مه‌واد له‌ سه‌ر له‌ش و په‌وانیان له‌ به‌شی یه‌که‌م دا به‌ وردی باس کراوه‌. تووشبووان به‌ دوا‌ی ماوه‌یه‌کی کورت، تووشی نه‌خۆشی په‌وانی ده‌بن و به‌ نسه‌به‌ت ژبانی خۆیان و بنه‌ماله‌کانیان بێ ته‌فاوه‌ت و هه‌روه‌ها ئینسان‌پێکی بێ هه‌ست، بێ عاتیفه‌، بێ غه‌ره‌ت، ترسنۆک و بێ ته‌فاوه‌ت له‌ به‌رامبه‌ر مه‌سائیلی سیاسی و چۆنیه‌تی به‌رپه‌وه‌ به‌ری ولات بار دین. تووشبووان ته‌نیا فیکر و هۆشیان وه‌ ده‌ست هێنانی مه‌وادی موخه‌ددیره‌ له‌ هه‌ر ریڤگایه‌که‌وه‌، له‌ دزی‌یه‌وه‌ بگه‌ره‌، تا ده‌گاته‌ خۆ فرۆشی و خیانه‌ت به‌ نه‌ته‌وه‌که‌ی و هاوکاری ریژیم.

به‌و تێبێنی‌یانه‌وه‌ که‌ باس کران، ریژیم ده‌یه‌وه‌ی به‌ بلاو کردنه‌وه‌ی مه‌وادی موخه‌ددیر و ئالوده‌ کردنی لاوان به‌و به‌لایه‌ ریڤگای به‌ره‌و پێش بردنی سیاسه‌ته‌کانی خۆی ئاسانه‌تر بکات و لاوان که‌ هه‌یزی سه‌ره‌کی شۆرش و جولانه‌وه‌ن، لاواز و ته‌نانه‌ت به‌ره‌و لاری‌یان دا ببات، تا ئاگیان له‌ چۆنیه‌تی به‌رپه‌وه‌ به‌ری ولاته‌که‌یان نه‌بێ. ئه‌و سیاسه‌ته‌ی ریژیم زۆرتر له‌ کوردستان

دا, به‌رپۆه چوووه و به شیوه‌یه‌یه‌کی زۆر به‌ربلاؤ پیا‌ده کراوه. له‌و پێوه‌ندی‌یه‌دا " اداره مبارزه با مواد مخدر" له‌ کوردستان دا به‌ جێی ئه‌وه‌ی که پێش به‌ بلاؤ بوونه‌وه‌و به‌کار هێنانی مه‌واددی موخه‌ددیر بگه‌ری, به‌ شاهیدی خه‌لکی کوردستان و تووشبووان په‌ره‌ی به‌ به‌کارهێنان و بلاؤ کردنه‌وه‌ی ئه‌و مه‌وادده‌ داوه‌ و زۆربه‌ی ئه‌و که‌سانه‌ی که مه‌واد بلاؤ ده‌که‌نه‌وه‌ پێوه‌ندی راسته‌وخۆیان له‌ گه‌لا ئه‌و ئیداره‌یه‌ هه‌یه. ئیتلاعاتی رێژیم له‌ کوردستان یه‌کیکی دیکه‌ له‌و ئۆرگانانه‌یه‌ که بۆ گه‌یشتن به‌ مه‌به‌سته‌کانی, مه‌واددی موخه‌ددیر بلاؤ ده‌کاته‌وه‌ و لاوان به‌و مه‌وادده‌ ئالوده‌ ده‌کا. عه‌وامیلی ئیتلاعات به‌ دوا‌ی شناسایی و ناسینی ئه‌و لاوانه‌ی که هه‌ستی شو‌رشگه‌یری و نه‌توه‌یه‌ی‌یان هه‌یه, له‌ رێگای عه‌وامیلی تابه‌تی‌یه‌وه‌ ئه‌و لاوانه‌ تیکه‌لاوی مه‌واددی موخه‌ددیر ده‌که‌ن و دواتریش بۆ به‌ره‌و پێش بردنی هه‌مان سیاسه‌ت که‌لکیان لی‌ وهرده‌گرێ. کۆماری ئیسلامی بۆ به‌رپۆه‌ بردنی سیاسه‌ته‌کانی خۆی ته‌نانه‌ت سنووره‌کانیشی به‌ریوه‌و به‌ شیوه‌یه‌کی به‌ربلاؤ مه‌واددی موخه‌ددیر له‌ کوردستانی عه‌یراق بلاؤ ده‌کاته‌وه. ئه‌وه‌ له‌ حالیکه‌دا به‌ تا ده‌سال پێش له‌ کوردستانی عه‌یراق مه‌واددی موخه‌ددیریان نه‌ده‌ناسی و ژماره‌ی تووشبووان له‌ ژماره‌ی قامکی ده‌ست تی‌ نه‌ده‌په‌ری. له‌م دوا‌یانه‌دا هه‌یروئینیکی زۆر له‌ کوردستان به‌ نرخیکی زۆر که‌م بلاؤ بووه‌ته‌وه‌. دياره‌ مه‌به‌سته‌که‌یان ئه‌وه‌یه‌ که هه‌موو که‌س بتوانی‌ وه‌ ده‌ستی بێنی‌ تا رێگای چوونه‌, نیو ئیعتیاد ئاسانه‌تر بکری.

رێژیم به‌ که‌لک وهرگرتن له‌و هه‌ل و مه‌رجه‌ی که هاتۆته‌ پێش به‌شیکی زۆر له‌ به‌ندی‌یه‌سیاسی‌یه‌کان و شو‌رشگه‌یران به‌ تاوانی قاچاخی مه‌واددی موخه‌ددیر ئیعدام ده‌کا, له‌و کاره‌دا به‌ دوو مه‌به‌ست ده‌گا! هه‌م موخالیفینی خۆی له‌ ناو ده‌بات و هه‌م وا نیشان ده‌دا دژی

promoting kurdish language

© www.dengekurd.com, 2003

بالۆ کردن و په ره پیدانی ئه و مهواده یه . له و پیوهندی یه دا به شیکی زۆر له شوڤشگی ره به لووچه کانی ئیران به ناوی قاچاخچی یانی مهوادی موخه ددیر ئیعدام یا سه رکوت ده کرین .

دواین وته

کۆماری ئیسلامی، یه‌کێک له‌و حکومه‌تانه‌یه‌ که، بروای به‌ نازادی و دیموکراسی نی‌یه‌، هه‌ر بۆیه‌ بۆ مانه‌وه‌ی ده‌سه‌لاته‌که‌ی، گه‌لانی ئێرانی خستۆته‌ ژێر فشارو به‌ هه‌ر شیوه‌یه‌که‌ که‌ بۆی بکری سهرکوتیان ده‌کا. بۆ ئه‌و مه‌به‌سته‌ سه‌ره‌رای پێک هێنانی چه‌ندین هیژی دژی گه‌لی، سیاسه‌تیکی نویی پێک هێناوه‌ که‌ له‌ دنیا‌دا وێنه‌ی نه‌بوه‌. ئه‌و سیاسه‌ته‌ به‌ رواله‌ت هه‌ست پی‌ناکری، به‌لام به‌ دوای ماوه‌یه‌ک شوینه‌واری خۆی نیشان ده‌دات و ئه‌گه‌ر گه‌لانی ئێران ئاگاو وشیار نه‌بن، رژیم به‌ مه‌به‌سته‌کانی خۆی ده‌گات.

ئه‌و سیاسه‌ته‌ هه‌روه‌ک تا ئیستا باسمان کردوه‌، په‌ره‌ پێدانی مه‌وادی موخه‌ددیر له‌ نیو کۆمه‌ڵ‌دایه‌. مرۆقی تووشبوو به‌ مه‌وادی موخه‌ددیر، ئینسانیکێ بی‌هه‌ست، بی‌غیره‌ت، ترسنۆک و . . . بار دیت. هه‌ر که‌سی‌کیش ئه‌و تایبه‌تمه‌ندی‌یا نه‌ی هه‌بی، مرۆقی‌کی بی‌که‌لێک بۆ کۆمه‌ڵ‌ده‌بی و بۆ وه‌ ده‌ست هێنانی مه‌وادی موخه‌ددیر، ئاماده‌یه‌ هه‌موو چه‌شنه‌ کاریک به‌رپۆه‌به‌ری. و لی‌ره‌دایه‌ که‌ رژیم بۆ به‌ره‌و پێش بردنی سیاسه‌ته‌کانی که‌لکیان لی‌ وهرده‌گری. ئه‌رکی هه‌موومانه‌ له‌ به‌رامبه‌ر ئه‌و سیاسه‌ته‌ی رژیم ده‌نگی ناره‌زایه‌تی ده‌ر به‌رین و عامیلان و به‌رپۆه‌به‌رانی ئه‌و کاره‌ که‌ هه‌موویان له‌ نیو کۆمه‌ڵ‌دا ناسراون ریسوا که‌ین و

promoting kurdish language

© www.dengekurd.com, 2003

لاوان و خه‌لکی ولاته‌که‌مان به‌نسبته چاره‌نوسی به‌کار هیئانی مه‌وادی موخه‌ددیر
 ناگادار بکه‌ینه‌وه، تا له‌وه زیاتر نه‌که‌ونه داوی ریژی می کۆنه‌په‌رستی ناخووندی.

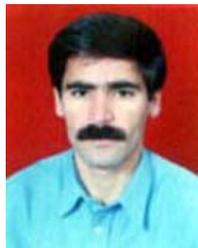
سه‌رچاوه‌کان:

- 1- فرهنگ پزشکی انگلیسی - فارسی، دکتور محمد هوشمند ویژه
- 2- فرهنگ فارسی - فارسی، عمید
- 3- دانستنیهای طب قدیم و جدید، اسماعیل اژدری
- 4- جاده ابریشم، ایرین فرانک و دیوید براونستون
- 5- حسن صباح و قلعه الموت، ناصر نجمی
- 6- خاطرات تکانه‌هنده یک افسر بلند پایه، به قلم شیخ علی تهرانی
- 7- اطلاعات سیاسی - اقتصادی، (ژماره 164-163)
- 8- رادیو BBC، (80/4/5)
- 9- هفته‌نامه دیدار، ژماره 33 سال 1378
- 10- روزنامه فتح، ژماره 63 سال 1378
- 11- روزنامه همشهری، ژماره 2014 سال 1378
- 12- روزنامه همشهری، ژماره 2115 سال 1379
- 13- روزنامه آفتاب، ژماره 220 سال 1379
- 14- روزنامه آفتاب، ژماره 221 سال 1379
- 15- روزنامه آفتاب، ژماره 222 سال 1379

- 16- روزنامه حیات نو, ژماره 116 سال 1379
- 17- گۆفاری سه‌رده‌م, ژماره 1 سالی 1999
- 18- رۆژنامه‌ی کوردستانی نوی, ژماره 1979 سالی 1999
- 19- گۆفاری خاک, ژماره 17 سالی 1998
- 20- گۆفاری گولان, ژماره 268 سالی 2000
- 21- گۆفاری گولان, ژماره 283 سالی 2000
- 22- گۆفاری گولان, ژماره 294 سالی 2000
- 23- کوردستان, ژماره 315 سالی 1380
- 24- لیکۆلینه‌وه له ده‌یان لاوی تیکه‌لاو به مه‌وادی موخه‌ددیر.

نووسه‌ر له چه‌ند دیرێکدا:

مه‌دی به‌دری، له دایک بووی 1348، خه‌لکی پاوه، خوینده‌واری 2ی ده‌بیرستان. له ساڵی 69ه‌وه پێشمه‌رگه‌ی حیزبه‌و ئیستا مامۆستای سیاسی فیرگه‌ی سیاسی - نیزامی حیزبه.

به‌ره‌مه‌کان:

1- مه‌واددی موخه‌ددیرو بلا‌وبونه‌وه‌ی له ئێراندا

2- میژووی جامی جیهانی فووتبال

3- سه‌رنووسه‌ری گوڤاری "ماراتون" (تا ئیستا 18 ژماره‌ی بلا‌و کراوته‌وه)

4- ئاوردانه‌وه‌یه‌ک به‌ سه‌ر وه‌رز له ئێران و کوردستاندا (له ژیر چاپ دایه)

5- ده‌یان وتاری وه‌رزشی و . . . هتد له کوردستان و لاواندا

6- کتیبێک سه‌باره‌ت به‌ چۆنیه‌تی ته‌حویل دانه‌وه‌ی هه‌وت کادرو پێشمه‌رگه‌ی حیزب به‌هۆی بزووتنه‌وه‌ی ئیسلامی به‌ کۆماری ئیسلامی و مه‌به‌سته‌کانی ئه‌و رێژیمه‌ له‌و چوارچۆیه‌دا، که ئه‌گه‌ر ته‌مه‌ن مه‌ودا بدا له‌ ساڵی 82 وه‌ ده‌چیتته‌ ژیر چاپ.